

Katedra: Českého jazyka a literatury
Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ
Studijní obor: Český jazyk – občanská výchova

**ANALÝZA SOULADU UČEBNICE ČESKÉHO JAZYKA
PRO 8. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY
S POŽADAVKY RVP**

**Analysis of the Textbook of the Czech Language for the 8th Class of
the Elementary School According to Frame Educational Program**

Diplomová práce: 09 - FP - KČL - D - 08
Autor: Jitka Milčáková
Podpis:
Vedoucí práce: Mgr. Jarmila Sulovská

Počet:

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
123	10	28	16	24	12

V Liberci dne:

Čestné prohlášení

Název práce: Analýza souladu učebnice českého jazyka pro 8. ročník základní školy s požadavky RVP

Jméno a příjmení autora: Jitka Milčáková

Osobní číslo: P06100137

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

Jitka Milčáková

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí diplomové práce,
paní Mgr. Jarmile Sulovské, za odborné vedení a cenné rady.

Jitka Milčáková

Anotace česky

Cílem této práce je zjištění souladu vzdělávacích obsahů prezentovaných ve dvou nejpoužívanějších učebnicích českého jazyka pro 8. ročník základních škol s požadavky Rámcově vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Prostřednictvím dotazníkového šetření byly zjištěny nejen nejpoužívanější učebnice českého jazyka pro 8. ročník základních škol, ale i názory učitelů na tyto učebnice. K posouzení byla zvolena čtyři kritéria: grafické zpracování učebnice, obsahy motivačních textů a textů v úlohách, druhy cvičení a odkazy na jiné předměty. Na základě zjištěných nedostatků byly vytvořeny návrhy na doplnění učebnic, které by deficit kompenzovaly.

Klíčová slova: český jazyk, druhy cvičení, grafické zpracování, klíčové kompetence, motivační texty, odkazy na jiné předměty, Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání, učebnice

Anotace anglicky

The aim of this diploma thesis is to determine compliance of educational content presented in the two most widely used textbooks of Czech language for the 8th class of elementary school with the requirements of the Framework Educational Programme for Elementary Education. A questionnaire survey was helped to identify the most widely used textbooks of Czech language for the 8th class of elementary school as well as teachers' opinions on these textbooks. Four criteria were chosen for the assessment: graphic design of books, contents of motivational texts and texts in tasks, types of exercises and links to other subjects. On the basis of detected deficiencies there were created suggestions for amendments of the textbooks that would offset the deficit.

Keywords: Czech language, types of exercises, graphic design, key competencies, motivational texts, links to other subjects, Framework Educational Programme for Elementary Education, textbooks

Obsah

Seznam použitých zkratké.....	9
Úvod	10
1. Úloha učebnice v učebním procesu.....	13
2. Požadavky RVP ZV na výuku českého jazyka.....	16
2.1 Vzdělávací oblasti	17
2.1.1 Komunikační a slohová výchova	17
2.1.2 Jazyková výchova	18
2.2 Průřezová témata.....	19
2.2.1 Osobnostní a sociální výchova.....	19
2.2.2 Výchova demokratického občana	20
2.2.3 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.....	21
2.2.4 Multikulturní výchova.....	22
2.2.5 Environmentální výchova	22
2.2.6 Mediální výchova.....	23
2.3 Klíčové kompetence.....	24
2.3.1 Kompetence k učení.....	25
2.3.2 Kompetence k řešení problému.....	28
2.3.3 Kompetence komunikativní	30
2.3.4 Kompetence sociální a personální.....	32
2.3.5 Kompetence občanské.....	33
2.3.6 Kompetence pracovní	34
2.3.7 Společné body klíčových kompetencí.....	36
3. Dotazníkové šetření.....	37
3.1 Nejpoužívanější učebnice	37
3.2 Naplňování požadavků RVP	38
3.3 Rozvíjení klíčových kompetencí.....	40

3.4 Využívání dalších materiálů.....	42
4. Analýza a komparace učebnic	43
4.1 Grafické zpracování	44
4.1.1 Celkový vzhled učebnic a komponenty	45
4.1.2 Poměr neverbálních složek	48
4.1.3 Shrnutí.....	51
4.2 Texty	52
4.2.1 Úvodní motivační text.....	53
4.2.2 Texty cvičení.....	55
4.2.3 Výkladový text.....	62
4.2.4 Shrnutí.....	63
4.3 Druhy cvičení.....	63
4.3.1 Různorodost cvičení.....	65
4.3.2 Cvičení zaměřená na samostatnou práci či spolupráci.....	72
4.3.3 Shrnutí.....	73
4.4 Odkazy na jiné předměty	73
4.5 Shrnutí.....	76
4.6 Porovnání s výsledky dotazníkového šetření	77
5. Návrhy na doplnění učebnic.....	78
5.1 Návrhy úprav kapitoly Útvary českého jazyka	78
5.2 Návrhy úprav kapitoly Slovanské jazyky	79
5.3 Návrhy úprav tematického okruhu Pravopis.....	80
5.4 Návrhy úprav kapitoly Skloňování	80
Závěr	81
Seznam literatury	83
Přílohy	86
Příloha 1	87
Příloha 2	88

Příloha 3	90
Příloha 4	93
Příloha 5	96
Příloha 6	97
Příloha 7	100
Příloha 8	103
Příloha 9	105
Příloha 10	107
Příloha 11	115
Příloha 12	119

Seznam použitých zkratek

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
j.	jednotné
kol.	kolektiv
mn.	množné
nakl.	nakladatelství
např.	například
p.	pád
popř.	popřípadě
resp.	respondent
RVP	Rámcově vzdělávací program
RVP ZV	Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání
SPN	Státní pedagogické nakladatelství
ŠVP	Školní vzdělávací program
tzv.	takzvaný

Úvod

Téma této diplomové práce jsem si zvolila na základě svých zkušeností z praxí, které jsem v rámci studia absolvovala. Během domácích příprav jsem měla možnost pracovat s různými učebnicemi a ne všechny práci učitele usnadňovaly. Některé posloužily jen jako záchytný bod vzhledem k množství látky a jiné mi naopak poskytly mnoho podnětů a inspirace. K některým bylo třeba vytvářet pracovní listy a ilustrační obrázky, používat vlastní motivační texty, aby bylo možno dostát požadavkům, které na mne jako na učitele z hlediska cílů současného školství byly kladeny. U jiných stačilo jen nalézt příslušnou kapitolu a použít cvičení a aktivity v ní připravené.

Školská reforma, kterou české školství nyní prochází, s sebou přináší mnoho změn. Tyto změny se týkají nejen kurikula, cílů, ale především přístupu učitelů ke vzdělávání. Požadavky na učitele se mění, jsou mnohem vyšší. Učitel už nemá být jen odborníkem ve své aprobaci, ale má být tvořivý, samostatný a pro žáky zajímavý. Současný učitel dostává určitou volnost, autonomii, avšak s ní přichází i zodpovědnost za výsledný stav.

Dříve bylo přesně stanoveno, co v kterém ročníku má učitel probrat a co každý žák na konci roku má z daného předmětu ovládat. Dnes je dán jen cíl, k němuž vede mnoho rozličných cest a úkolem učitele je vybrat si jednu z nich. A co víc, cílem vzdělávání již není jen předat vědomosti a dovednosti, cílem je *„rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti.“*¹ Cílem je žák, který rozumí principu rovnosti žen a mužů ve společnosti, žák, který chápe zásady demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost, a uplatňuje je. Učitel má v žákovi utvářet vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého,

---

¹ Zákon č. 561/2004 Sb. ze dne 2. 9. 2008 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání : školský zákon [online]. s. 4826

cílem je i „poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku, získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví.“²

Učitelé s delší praxí, ale i studenti učitelství se musí s touto situací a nároky na ně kladené vyrovnat. Je to úkol velmi těžký. V tomto směru by měla být učitelé pomocníkem právě učebnice, která odpovídá požadavkům Rámcově vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV).

To, zda v současnosti používané učebnice mohou být učiteli oporou a do jaké míry, je hlavní výzkumnou otázkou této práce.

V první kapitole se zaměříme na popis a vysvětlení funkce učebnice v učebním procesu a také na to, jak se tato funkce spolu se školskou reformou proměňuje.

Druhá kapitola bude věnována nárokům RVP ZV, které jsou kladeny na výuku českého jazyka. Zaměříme se na zařazení českého jazyka v rámci vzdělávacích oblastí, na cíle této vzdělávací oblasti, pokusíme se podrobněji rozpracovat klíčové kompetence a popsat průřezová témata.

V další kapitole budou popsány výsledky dotazníkového šetření. V průzkumu jsme se zaměřili na zjištění toho, které učebnice českého jazyka pro 8. ročník základních škol jsou učiteli při výuce využívány a jak je učitelé hodnotí vzhledem k RVP ZV.

Čtvrtá kapitola bude věnována rozboru a komparaci dvou učebnic českého jazyka pro 8. ročník základních škol a jim odpovídajících tříd víceletých gymnázií, které jsou v současné době na školách nejvíce používány. Kromě klasické analýzy, kdy budeme zjišťovat např. množství obrazového materiálu, obrátíme pozornost na to, zda mohou být učebnicí rozvíjeny klíčové kompetence.

---

² Zákon č. 561/2004 Sb. ze dne 2. 9. 2008 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání : školský zákon [online]. s. 4827

Poslední část této práce pak naváže na výsledky analýzy a na základě zjištěných nedostatků či vad se pokusíme navrhnout doplněk k učebnicím tak, aby co nejvíce odpovídaly požadavkům RVP ZV a tak se mohly stát náležitým pomocníkem učitele při výuce.

Přínos této práce je možno spatřovat především v návaznosti na školní realitu a možnost využití závěrů a poznatků v praxi. Za předpokladu, že většina učebnic byla vydána ještě před reformou a nebyla tedy koncipována tak, aby odrážela současné vzdělávací cíle, může být analýza nejpoužívanějších učebnic českého jazyka pro učitele přinejmenším zajímavá a i přínosná. Tato diplomová práce jim může sloužit jako zdroj inspirace a materiálů, se kterými mohou v hodině pracovat.

1. Úloha učebnice v učebním procesu

Ještě předtím, než bude popsána funkce a úloha učebnice ve vzdělávacím procesu, je třeba vymezit samotný pojem. Dle pedagogického slovníku je učebnicí každá „*knižní publikace uzpůsobená k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou.*“³

Kromě vymezení pojmu učebnice je třeba se zajímat o funkce učebnice, jak ve vztahu k učebnímu procesu žáka, tak i vzhledem k didaktickému využití učitelem. Jan Průcha (Průcha, 1989) uvádí koncepci německých autorů, kteří definovali pět základních funkcí učebnice.

- První je funkce sdělovací či informační. Ta „*spočívá v tom, že učebnice prezentuje verbální a obrazové informace pro daný obsah vzdělávání.*“⁴
- Podstatu druhé funkce, řídicí, spatřují autoři ve schopnosti učebnice ovlivňovat pomocí svých specifických prostředků jak učení tak i vyučování.
- Jako třetí uvádí autoři funkci stimulační, tedy rozvoj aktivního zájmu žáků o učení a vytváření pozitivních postojů k učení.
- Předposlední funkcí je funkce racionalizační, která „*spočívá v tom, že učebnice je prostředkem racionálního osvojování obsahu vzdělávání (tím, že učivo je interpretováno tak, aby žák mohl z učebnice samostatně studovat).*“⁵
- Jako pátá je uváděna funkce výchovná, kterou je míněn vliv učebnice na žákovo chování skrz učební texty, které obsahují životní zkušenosti, příklady způsobu chování a jednání v různých situacích.

---

³ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1. vydání. Praha : Portál, 1995. s. 238

⁴ PRŮCHA, J. *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*. 2. vydání. Praha : Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků, 1989. s. 16

⁵ Tamtéž s. 16

Otázkou je, zda jsou tyto funkce stále výsadní jen pro učebnici. Reforma školství vedla k větší demokratizaci a rozvolnění školského systému, každá škola si sestavuje svůj vlastní učební plán, každý učitel vytváří tematický plán, který se může značně lišit od předešlých školních osnov. Učitel má volnost ve výběru učiva pro daný ročník a ve volbě metod výuky. Může některé okruhy vypustit, jiné přidat. Výuku může založit jen na svém vlastním výkladu nebo může využít jako zdroj informací např. internet, může sám vytvářet vlastní pracovní listy, vymýšlet svá vlastní cvičení k procvičení a fixaci probírané látky.

J. Maňák (Knecht; Janík, 2008) se v této souvislosti zmiňuje o proměně funkce učebnice. Oproti výše zmiňovaným funkcím nalézá funkci novou, nazývá ji funkcí normativní či unifikační. Nezbytnost učebnice zdůvodňuje právě rozvolněním požadavků vzhledem k rozsahu a výběru učiva. *„Potřeba určité normy je však nezbytná, poněvadž nelze spoléhat jen na abstraktní cíle či libovůli učitelů, kteří často nejsou s to pochopit a sdílet obecně platné hodnoty a současně reflektovat individuální zvláštnosti žáků, které výuku ovlivňují. Učebnice jako jasně vymezená a funkčně konkrétní fyzická jednotka, shrnující a zobecňující daný okruh učiva, tuto funkci může plnit, ba musí, protože není dilem náhody nebo libovůle amatéra, ale plánovitým výtvořem odborníků.“*⁶

Učebnice tedy slouží jako didaktický prostředek, který vede nejen žáka v jeho učení, ale i učitele v jeho vyučování. Je tedy na místě ptát se, zda pokud učitel bude vyučovat podle učebnice, přispěje tím k rozvoji kompetencí žáka, zda tím naplní cíle vzdělávání stanovené v RVP ZV.

Vliv učebnice na konečné výsledky vzdělávacího procesu je nepopiratelný. *„Učebnice nereprezentují pouze vzdělávací obsahy, ale také definují, jaké činnosti by žáci měli být schopni s obsahem vykonávat. ... Způsob, jakým je prezentován obsah v učebnici, ovlivňuje jeho didaktické ztvárnění učitelem ve třídě.“*⁷ Učebnice se tím podílí na formování podoby vyučovacího předmětu. Oproti kurikulárním

---

⁶ MAŇÁK, J. *Funkce učebnice v moderní škole*. In KNECHT, P.; JANÍK, T. Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu. 1. vydání. Brno : Paido, 2008. s. 23 - 24

⁷ KNECHT, P.; JANÍK, T. Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu. 1. vydání. Brno : Paido, 2008. s. 11

dokumentům, které definují cíle výuky jen v rovině obecného směřování základního vzdělávání, poskytují učebnice jasnou referenci o tom, co a jak je v daném předmětu vyučováno. Měly by jednak korespondovat s požadavky kurikula, a jednak by měly zohledňovat mentální schopnosti žáků příslušného ročníku. (Knecht; Janík, 2008)

Mnoho výzkumů se zaměřilo na práci žáků a učitelů s učebnicí. Výsledky ukazují, že učitelé využívají učebnici mnohem více ke svojí přípravě na hodiny než k samotné výuce. Důvodem je zřejmě skutečnost, že některé učebnice jsou vhodným zdrojem informací, nicméně jejich využití ve výuce je poměrně omezené. Žáci hodnotí učebnice jako příliš obtížné a nezajímavé. (Knecht; Janík, 2008)

Zdá se tedy, že důležitými funkcemi dnešních učebnic jsou funkce unifikující a motivační. *„Žáci dnes mají mnoho informačních zdrojů, a pokud jsou jejich učebnice nezajímavé a nudné, nejsou příliš ochotni se z nich učit. Naopak zajímavé učebnice vzbuzují zvědavost a zájem žáků o daný předmět, který jim může vydržet po celý život. Vyvolání hladu po vědě a poznávání je jeden z nejdůležitějších cílů, jakých může školní vzdělávání dosáhnout.“*⁸

---

⁸ MAŇÁK, J.; KNECHT, P. *Hodnocení učebnic*. 1. vydání. Brno : Paido, 2007. s.13

2. Požadavky RVP ZV na výuku českého jazyka⁹

RVP stojí v systému kurikulárních dokumentů mezi Národním programem vzdělávání (dále jen Bílá kniha) a Školním vzdělávacím programem (dále jen ŠVP). Spolu s Bílou knihou tvoří státní úroveň kurikulárních dokumentů a je východiskem pro školní úroveň, která je představována ŠVP.

Bílá kniha vymezuje hlavní cíle vzdělávací politiky, formuluje nejen myšlenková východiska, ale i obecné záměry pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu.

RVP pak tyto obecně závazné požadavky na vzdělávání specifikují pro jednotlivé stupně vzdělávání - RVP pro předškolní vzdělávání, RVP pro základní vzdělávání, RVP pro gymnaziální vzdělávání a RVP pro střední odborné vzdělávání. Jednotlivé RVP na sebe navazují a jsou vzájemně provázány: RVP ZV nasedá na RVP pro předškolní vzdělávání a je východiskem pro RVP pro střední vzdělávání.

Obecně RVP stojí na principech:

- propojení vzdělávacího obsahu s praktickým životem,
- celoživotního vzdělávání,
- podpory autonomie škol,
- odpovědnosti učitelů za výsledky vzdělávání.

RVP ZV specifikuje úroveň klíčových kompetencí, kterou má žák absolvováním základního vzdělání dosáhnout. Dále je jím vymezen společný a nezbytný vzdělávací obsah, který je formulován pomocí očekávaných výstupů a učivem. Jednotlivým částem RVP ZV bude věnována pozornost v následujících kapitolách.

ŠVP tvoří nejnižší úroveň kurikulárních dokumentů, úroveň školní. Jsou vytvářeny konkrétními školami s ohledem na potřeby žáků a s přihlédnutím ke

---

⁹ Při zpracování této kapitoly vycházíme z RVP ZV a tzv. Bílé knihy.

specifikům regionu. Díky tomu mají školy možnost vytvářet školskou kulturu, která je těsně spjata s životem místní komunity.

Rozvrstvením kurikulárních dokumentů je na jedné straně zajištěna značná autonomie škol, a tím i jejich možnost pružněji reagovat na nově vzniklé situace. Na druhé straně je vymezeno jádro vzdělávání, které reflektuje společensky uznávané hodnoty.

2.1 Vzdělávací oblasti

RVP ZV je vzdělávací obsah rozdělený do devíti vzdělávacích oblastí. Pro účely této práce je stěžejní vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace, která zahrnuje vzdělávací obory Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a Další cizí jazyk.

Vzdělávací obor Český jazyk a literatura je základem pro osvojování poznatků v dalších vzdělávacích oborech a oblastech. Dovednosti získané v tomto oboru umožňují žákům poznávat a pochopit jevy kolem sebe, jsou předpokladem pro efektivní mezilidskou komunikaci, a tím připravují žáka na jeho začlenění do společnosti.

Tento vzdělávací obor se dále člení na Komunikační a slohovou výchovu, Jazykovou výchovu a Literární výchovu. My se zaměříme jen na dvě z těchto složek a to na Komunikační a slohovou výchovu a na Jazykovou výchovu. Důvodem je oddělování výuky jazyka a výuky literatury, které se promítá do rozdělení učebnic na učebnice českého jazyka a na učebnice literatury.

2.1.1 Komunikační a slohová výchova

V Komunikační a slohové výchově jsou žáci vedeni k tomu, aby se naučili vnímat a chápat různá sdělení, aby dokázali kriticky pracovat s psanou i mluvenou podobou jazyka. Žák zvládá sdělení nejen přečíst, ale měl by ho umět i interpretovat, kriticky posoudit informace v něm prezentované, rozlišit podstatné od okrajových a na základě této analýzy se následně rozhodovat a jednat. Dokáže rozlišit obecná fakta

od subjektivních názorů a hodnocení. Pravdivost informací si ověřuje, je schopen vyhledat i jiný zdroj informací a posoudit jeho relevantnost. Žák dokáže rozpoznat manipulativní komunikaci a zkreslenost informací v reklamě.

Dále je kladen důraz na rozvoj jeho kultivovaného písemného i ústního projevu. Žák je schopen na konci základních vzdělávání vést správně dialog, rozlišovat spisovnou a nespisovnou formu jazyka a vhodně užívat verbální, neverbální i paralingvistické prostředky (intonace, přízvuk, pauzy, tempo řeči) podle komunikační situace a svého záměru a s ohledem na svého komunikačního partnera.

V psaném i mluveném projevu dokáže řadit myšlenky v logickém sledu a časové posloupnosti a vytvořit tak koherentní sdělení.

V rámci Komunikativní a slohové výchovy jsou žáci seznamováni s pravidly výstavby textu a vedeni k posouzení nejen obsahové, ale i formální stránky. Očekávaným výstupem je mimo jiné i schopnost žáků vytvářet vlastní texty, které jsou nejen gramaticky a věcně správné, ale které odrážejí jejich osobní zájmy.

2.1.2 Jazyková výchova

Jazyková výchova je zaměřena především na předávání vědomostí a rozvoj dovedností potřebných k osvojování spisovné podoby českého jazyka. Získané teoretické znalosti se stávají základem při tvorbě jazykových projevů, které jsou přiměřené komunikační situaci.

Žáci si v průběhu základního vzdělávání osvojují pravidla spisovné výslovnosti českých a běžně užívaných cizích slov i pravidla pravopisu. Jsou jim předávány poznatky z oblasti slovní zásoby a tvoření slov, tvarosloví, skladby. Na základě získaných znalostí by měli být žáci schopni po ukončení základního vzdělání správně určit slovní druhy, tvořit spisovné tvary slov, rozlišovat významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí, diferencovat spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodnit opodstatněnost jejich užití. Dalším očekávaným výstupem je i schopnost samostatné práce s jazykovou příručkou.

Kromě toho podněcuje jazyková výchova žáky k přesnému a logickému myšlení, které je základem jasného, přehledného a srozumitelného vyjadřování. V rámci rozvoje potřebných znalostí a dovedností jsou rozvíjeny intelektové dovednosti žáků, např. indukce, dedukce, komparace různých jevů, nalézání jejich shody a odlišností, klasifikace podle různých hledisek, zobecnění.

V Jazykové výchově je český jazyk nejen prostředkem, ale i cílem. Stává se předmětem bádání a poznání.

2.2 Průřezová témata

Koncept průřezových témat je novým prvkem, který je přinášén RVP ZV do vzdělávání na základních školách. Průřezová témata mají zajistit žákův komplexní a ucelený pohled na aktuální problémy současného světa. Úkolem je působit na oblast hodnot a postojů, a tím rozvíjet osobnost žáka.

Jsou povinnou součástí vzdělávání, ale každá škola si může zvolit, v jaké podobě a do učiva kterého ročníku budou jednotlivá průřezová témata zařazena. Jedinou podmínku, kterou RVZ ZV školám stanovuje, je, aby byly žákům v průběhu jejich studia nabídnuty všechny okruhy všech průřezových témat. Forma zařazení průřezových témat do výuky je libovolná. Škola může zvolit variantu samostatného předmětu, projektu, semináře či může obsah průřezových témat integrovat do vzdělávacích obsahů vzdělávacích oblastí.

V následujících kapitolách podrobně popíšeme podstatu jednotlivých průřezových témat a pokusíme se nalézt spojitost mezi nimi a vzdělávacím oborem Český jazyk a literatura.

2.2.1 Osobnostní a sociální výchova

Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova se zaměřuje na osobnostní, sociální a morální rozvoj žáka. Jeho obsah má zvláštní charakter, neboť předmětem poznání se stává sám žák a jeho každodenní život. Smyslem a úkolem je pomoci

žákovi lépe se orientovat v každodenních situacích, a tím přispět k jeho životní spokojenosti.

V osobnostním rozvoji je kladen největší důraz na sebepoznání a kladné sebepojetí. Dále je pozornost zaměřena na schopnost žáka regulovat své chování a na rozvoj jeho tvořivosti. RVP ZV uvádí ještě oblast rozvoje schopnosti poznání všeobecně a řadí sem mimo jiné i schopnost řešit problémy a dovednost učit se. Další z částí tvoří psychohygiena, kde má být kladen důraz na schopnost žáka relaxovat, zvládat stres či efektivně komunikovat.

Sociální rozvoj je podporován v oblasti poznávání ostatních lidí, v komunikaci a v navazování kladných vztahů s nimi. Žák by měl být schopen komunikovat v různých podmínkách a různými způsoby (jak verbálně tak i neverbálně), měl by znát a využívat pravidla asertivního chování a měl by umět nejen efektivně spolupracovat, ale zvládat i situace soutěže a soupeření.

Morálního rozvoje má být dosaženo pomocí rozvoje dovedností řešit problémy a pomocí pozitivních změn v oblasti hodnot, postojů a mravního jednání.

Důležitou oblastí pro realizaci tohoto tématu se stává vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace. Osobnostní, morální a především sociální rozvoj se děje na pozadí jazyka a komunikace, které jsou předmětem zájmu této vzdělávací oblasti. Mezi očekávanými výstupy vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura nalezneme schopnost žáka vést dialog, diskuzi, vhodně využívat jak verbální tak i neverbální prostředky pro efektivní komunikaci s druhými. Tyto schopnosti a dovednosti se značnou měrou podílí na vytváření kvalitních mezilidských vztahů, skrz které probíhá následně i osobností a morální vývoj.

2.2.2 Výchova demokratického občana

Výchova demokratického občana je založena na hodnotách spravedlnosti, tolerance, respektu a odpovědnosti. Cílem je vybavení žáka základní úrovní občanské gramotnosti, což znamená, že žák dokáže kriticky posoudit informace, které jsou mu předkládány, umí hledat konstruktivní způsoby řešení problémů a

konfliktů, je si vědom svých práv ale i povinností, chápe principy demokracie a chová se podle nich.

Velký vliv na rozvoj demokratického cítění žáka má i klima školy a třídy. Atmosféra školy i třídy by měla podporovat žákovu samostatnost i ochotu podílet se na chodu celku spolu se zodpovědností za rozhodnutí a činy.

Ve vztahu k vzdělávacímu oboru Český jazyk a literatura můžeme vyzdvihnout několik styčných bodů. Prvním je důraz na komunikační vybavenost žáka, která se projevuje především ve schopnosti smysluplně formulovat vlastní myšlenky, obhájit si svůj názor vhodnými argumenty a vést rovnocenný dialog s komunikačním partnerem. Jako další bod můžeme uvést pochopení pravidel a jejich významu. Ve vzdělávacím oboru můžeme mluvit o pochopení pravidel pravopisu, spisovné výslovnosti či zásad výstavby textu, na úrovni průřezového tématu se jedná o zákony a právní řád.

2.2.3 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Toto průřezové téma se vyznačuje svým důrazem na evropskou dimenzi a globalizaci dnešního světa.

Na úrovni vědomostí dochází k získávání poznatků o mezinárodních a nevládních organizacích, o institucích Evropské unie, o různých národech a kulturách. To vede k podpoře tolerance žáků k jinakosti a k projevům jiných kultur. Dále je žák seznamován s kulturní, hospodářskou a politickou propojeností dnešního světa. Na úrovni postojů si žák osvojuje tradiční evropské hodnoty, kterými jsou humanismus, racionalita v myšlení, osobní zodpovědnost a tvořivost.

Cílem je evropský občan, který ctí tradice a zároveň prokáže flexibilitu a mobilitu (především na trhu práce). Dokáže být tvořivý a za své činy a rozhodnutí přijímá zodpovědnost. Vytváří se u něho vědomí evropské identity, ale zároveň si váží svých národních kořenů a historie.

Vztah průřezového tématu Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech k vzdělávacímu oboru Český jazyk a literatura je determinován

jedinečnou rolí českého jazyka. Ten se stává východiskem pro výuky jazyků cizích a skrz ně může žák poznávat jiné kultury a porozumět jim. Zároveň je český jazyk nezastupitelným komunikačním prostředkem v procesu učení, nástrojem zpracování informací a vyjadřování názorů.

2.2.4 Multikulturní výchova

Obdobně jako předchozí průřezové téma má i toto vést k toleranci a bojovat proti rasismu, xenofobii a diskriminaci celkově.

Žák má být seznámen se specifiky jednotlivých etnik a menšin a má být veden k jejich respektování. Učí se orientovat a žít v pluralitní společnosti, je si vědom rovnocennosti národnostních, etnických, náboženských a sociálních skupin. Je schopen uplatňovat svá práva s ohledem k právům druhých. Dokáže rozpoznat projevy nesnášenlivosti a odsoudit je a aktivně se podílí na prevenci rasismu a diskriminace.

Stejně jako u předchozího tématu nalézáme vazbu na vzdělávací obor Český jazyk a literatura především v českém jazyce jako prostředku k dorozumívání a poznávání. Verbální i neverbální komunikace může mít negativní dopady na vztahy s menšinami a proto je nutné, aby se žáci učili, jak se správně vyjadřovat v různých situacích, jaké jsou možnosti přizpůsobení sdělení komunikačnímu záměru a jak efektivně komunikovat s ohledem na komunikačního partnera.

2.2.5 Environmentální výchova

Environmentální výchova prezentuje aktuální témata jako je znečištění prostředí, koncept trvale udržitelného rozvoje a vztah člověka k přírodě. Tato témata mají být prezentována s ohledem na ekologická, ekonomická, vědeckotechnická, politická a občanská hlediska. Žáci si mají uvědomit časové souvislosti této problematiky, mají pochopit, že činy v současnosti mají dopady na budoucnost. Další hledisko, které má být zohledněno je spojitost problémů na lokální úrovni s problémy na úrovni globální a naopak. Toto vše má vést ke změně postojů žáků k přírodě a

životnímu prostředí, k přijetí zodpovědnosti za své chování ve vztahu k biosféře a k hledání nových způsobů řešení.

Prolnutí se vzdělávacím oborem Český jazyk a literatura můžeme nalézt v možnosti prezentovat různé články zaměřené na aktuální témata týkající se životního prostředí, globálního oteplování apod. V hodinách českého jazyka mohou být tyto články kriticky analyzovány či nad nimi mohou být vedeny diskuze.

2.2.6 Mediální výchova

Průřezové téma Mediální výchova se zaměřuje na předávání základních poznatků z oblasti médií, jejich druhů, mediální komunikace a tvorby mediálních sdělení.

Hlavním úkolem je zvýšit úroveň mediální gramotnosti, která v sobě zahrnuje nejen poznatky o fungování a roli médií v dnešní společnosti, ale především schopnost kriticky posoudit obsah sdělení, jeho věrohodnost a výpovědní hodnotu a také schopnost se poučeně a aktivně zapojovat do mediální komunikace.

Obsahuje dvě části - receptivní a produktivní činnost. První jmenovaná zahrnuje rozvoj kritického myšlení ve vztahu k vnímání mediálních sdělení, rozvoj schopnosti interpretovat vztah mezi realitou a obrazem podávaným médii, poznatky o stavbě a záměru mediálního sdělení. Dále se zaměřuje na interpretaci postojů autora sdělení a na uvědomění si funkce a vlivu médií ve společnosti. Podstatou druhé z činností je vlastní produkce žáků, kteří se učí nejen jak sdělení vytvořit, ale také jak pracovat v realizačním týmu.

Společně se vzdělávacím oborem Český jazyk a literatura se průřezové téma Mediální výchova zaměřuje zejména na vnímání mluveného i psaného projevu, na pravidla jeho stavby. Jak ve vzdělávacím okruhu, tak v průřezovém tématu je kladen důraz na práci s nejrůznějšími typy obsahů a uplatňování vhodných výrazových prostředků. Žáci si mají osvojit základní pravidla veřejné komunikace, dialogu, diskuze, argumentace. Toto vše tvoří spojnici mezi tímto průřezovým tématem a výukou českého jazyka.

2.3 Klíčové kompetence

Koncept klíčových kompetencí odráží principy, na kterých má být nový systém vzdělávání vystavěn - propojení teorie a praxe a myšlenka celoživotního vzdělávání.

Klíčové kompetence jsou RVP ZV definovány jako „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.*“¹⁰ Stávají se hlavním cílem vzdělávání, veškeré výchovně vzdělávací aktivity mají směřovat k jejich rozvoji. Cílem vzdělávání už není předat žákům co největší objem odborných znalostí, ale vybavit ho takovými vědomostmi, které bude v budoucím životě potřebovat, rozvinout u něj dovednosti a schopnosti, které by mu měly zajistit uplatnění na trhu práce a formovat jeho hodnotovou orientaci a pozitivně působit na jeho postoje.

V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní. Jednotlivé klíčové kompetence se vzájemně prolínají a ovlivňují.

Z komplexního charakteru konceptu klíčových kompetencí vyplývá, že se jejich osvojování nemůže omezit jen na určitý stupeň vzdělávání, ale že se jedná o proces dlouhodobý a složitý, který má svůj základ v předškolním vzdělávání, dále se prohlubuje v základním a středním vzdělávání a postupně se dotváří v dalším průběhu života.

Klíčové kompetence mají být rozvíjeny u všech žáků, ale zároveň se předpokládá, že ne všichni žáci dosáhnou stejné úrovně. Rozdíly v dosažené úrovni odpovídají rozdílům v jejich individuálních dispozicích.

V RVP ZV jsou klíčové kompetence vyjádřeny v podobě očekávané úrovně vědomostí, dovedností, schopností, hodnot a postojů. Vždy jsou popsány jako to, co žák ovládá na konci základního vzdělávání. Nás však bude zajímat nejen, co žák

---

¹⁰KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 14

bude umět, ale hlavně možnosti, jak ho k tomuto cíli dovést. V následujících kapitolách se zamyslíme nad možnostmi učebnice českého jazyka rozvíjet jednotlivé klíčové kompetence.

2.3.1 Kompetence k učení

„Na konci základního vzdělávání žák:

- *vybírá a využívá pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie, plánuje, organizuje a řídí vlastní učení, projevuje ochotu věnovat se dalšímu studiu a celoživotnímu učení*
- *vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě*
- *operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy*
- *samostatně pozoruje a experimentuje, získané výsledky porovnává, kriticky posuzuje a vyvozuje z nich závěry pro využití v budoucnosti*
- *poznává smysl a cíl učení, má pozitivní vztah k učení, posoudí vlastní pokrok a určí překážky či problémy bránící učení, naplánuje si, jakým způsobem by mohl své učení zdokonalit, kriticky zhodnotí výsledky svého učení a diskutuje o nich.“¹¹*

---

¹¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 14

Charakteristiky kompetencí k učení, tak jak jsou popsány v RVP ZV můžeme rozdělit do několika oblastí:

- **pozitivní vztah k učení, celoživotní vzdělávání**

V tomto bodě bude mít nejvýznamnější úlohu hravý přístup učebnice k učení. Presentované učivo by mělo být zábavné a pro žáky zajímavé, a to jak po stránce obsahové, tak po stránce formální. Výrazně k tomu může přispět vzhled učebnice, její grafická úprava, dále pak vhodná volba článků či např. prezentace postav, které žáky provázejí celou učebnicí a s kterými se mohou ztotožnit. Také rozmanitost cvičení a využití různých didaktických her, které práci v hodinách ožíví a výuka nebude monotónní, se budou významně podílet na rozvoji kompetencí.

Soudíme, že i propojenost s praxí, může přispět k pozitivnímu přístupu žáků k učení. Uvidí-li, že osvojené vědomosti lze využít v praxi, může to vést k vnímání vzdělávání jako něčeho užitečného.

Také články a cvičení, které představují vzdělané a úspěšné osoby, by mohly mít vliv na vztah žáků k učení.

- **metody a strategie učení**

Potenciál učebnice přispívat k rozvoji kompetencí k učení v tomto směru spatřujeme především ve cvičeních, která jsou žákům předkládána. Např. žáci si nemohou vybírat vhodné strategie učení, jestliže žádné neznají či znají pouze jednu, proto by bylo vhodné, aby v učebnici byly uváděny příklady různého přístupu k učení (pamětní, spojování jednotlivostí do celků, mnemotechnické pomůcky atd.).

Dále by se v zadání úkolů mohly vyskytovat návody, jak ke cvičení přistupovat, jakým způsobem s ním efektivně pracovat. Učebnice by také mohla žáky nabádat k samostatným experimentům, např. *Zkus, jestli se ti lépe učí v klidu nebo s hudbou* atd.

I grafické zpracování učebnice může ovlivnit osvojení různých strategií učení. Např. jsou-li některé pasáže zvýrazněny, podtrženy, barevně odděleny, žák se lépe orientuje v textu a obdobně může postupovat ve vlastních poznámkách.

- **plánování a hodnocení procesu učení**

V tomto ohledu může učebnice podporovat plánování celkově, např. zadáváním projektů či dlouhodobých úkolů. Dále může do výuky přinášet prvky autoevaluace či korekci vlastních chyb.

- **získání, třídění a propojování informací**

Rozvoj kompetencí k učení v tomto bodě může být ze strany učebnice podpořen odkazováním na další zdroje informací, např. práce s jazykovou příručkou, internetem, knihami atd.

Také různé druhy cvičení mohou být podnětné pro rozvoj dovedností práce s informacemi:

- cvičení, ve kterých mají žáci za úkol nalézt podstatné informace.
- cvičení, kde žáci na základě pochopení informací z textu odvozují závěry, ověřují si platnost získaných informací či svých názorů.
- cvičení zaměřená na korekci chyb pravopisných i stylistických.

Dále mohou být v hodinách využívány znalosti z jiných předmětů (odkazováním se na ně) či zkušenosti žáků (např. využití vlastní četby k zodpovězení otázek).

V neposlední řadě i zvýrazňování podstatných údajů může vést k rozvoji kompetencí k učení, neboť je tím zdůrazněna důležitost informace.

- **užívání termínů z různých oborů**

Zde se uplatní především odkazy na jiné předměty a výkladový text. V učebnici by měly být používány odborné termíny a jejich význam by měl být vysvětlen. Kromě prezentace termínů by se mohla v rozvoji kompetencí k učení v tomto bodě uplatnit i cvičení zaměřená na ověřování znalostí odborných názvů.

2.3.2 Kompetence k řešení problému

„Na konci základního vzdělávání žák:

- *vnímá nejrůznější problémové situace ve škole i mimo ni, rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení problémů a využívá k tomu vlastního úsudku a zkušeností*
- *vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení, nenechá se odradit případným nezdarem a vytrvale hledá konečné řešení problému*
- *samostatně řeší problémy; volí vhodné způsoby řešení; užívá při řešení problémů logické, matematické a empirické postupy*
- *ověřuje prakticky správnost řešení problémů a osvědčené postupy aplikuje při řešení obdobných nebo nových problémových situací, sleduje vlastní pokrok při zdolávání problémů*
- *kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů hodnotí.“¹²*

Mezi nejdůležitější schopnosti či vlastnosti, které mají být osvojeny a rozvíjeny v rámci kompetencí k řešení problému, řadíme:

• **nalezení a rozpoznání podstaty problému**

Učebnice se může v rozvoji těchto kompetencí uplatnit především v prezentaci různých problémových situací, které mají jedno či více řešení, v zadávání úkolů, k jejichž vyřešení musí žáci vyhledat informace v jiném zdroji.

---

¹² KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 15

- **plánování způsobu řešení problému a hodnocení jeho průběhu**

Vhodné pro nácvik plánování a hodnocení průběhu řešení problému se nám jeví např. zadávání různých projektů.

- **trpělivost**

Trpělivost může být rozvíjena různými didaktickými hrami, které předpokládají, že nebudou vyřešeny hned na první pokus (bludiště, křížovka atd.).

- **samostatnost**

Podpora samostatnosti může spočívat např. v samostatném vypracování cvičení a následným porovnáním výsledků.

- **zodpovědnost za své činy**

Dále může poskytnout žákům vhodný příklad skrz motivační text, kde bude prezentováno, jak je nutné přijmout zodpovědnost za svá rozhodnutí. Žáci mají být vedeni k tomu, aby si uvědomovali, že veškeré jednání má své důsledky a je třeba za své činy přijmout zodpovědnost. Zde se nabízí hned několik možností, jak se může učebnice angažovat - téma pro sloh, důraz na sebehodnocení, hry typu co by kdyby atd.

- **využití vlastních zkušeností a úsudku při řešení problému**

Analogické způsoby řešení problému může učebnice podpořit např. odkazem na způsob, který se vyskytl v učebnici již dříve. Vlastní úsudek mohou žáci využívat např. při kritické analýze textu, při posuzování shod a rozdílů, zobecňování. Učebnice může podporovat využívání zkušeností žáků také odkazy na jejich život, zážitky, region, vzpomínky (především ve slohu).

2.3.3 Kompetence komunikativní

„Na konci základního vzdělávání žák:

- *formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu ...* ¹³

Při rozvoji komunikativních kompetencí v tomto bodě sehraje hlavní roli výuka slohu. Ve cvičeních, kde žáci tvoří vlastní texty, se nejlépe rozvinou schopnosti formulovat a vyjadřovat myšlenky jasně a uspořádaně. Na rozvoji těchto schopností se nemalou měrou mohou podílet i cvičení založená na vysvětlení významu slov či slovních spojení a jejich použití ve větě.

Učebnice by také měla žáky vést k samostatnému myšlení, např. užitím dedukce, tedy postupu, při němž mají žáci vyvodit obecné závěry z jednotlivých poznatků. Dále by u nich měla rozvíjet logické myšlení, např. prostřednictvím úkolů na hledání souvislostí, analogií či vytváření asociací.

Možnosti učebnice spatřujeme dále ve vlivu na slovník žáků, který může být obohacen o nová slova, termíny či slovní spojení převážně prostřednictvím textů v učebnici. Mělo by být dbáno na to, aby žáci nové poznatky jen nememorovali, ale aby byli nuceni reprodukovat osvojené vědomosti vlastními slovy.

- *„... naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor a vhodně argumentuje...* ¹⁴

Tato dovednost může být v učebnici podporována cvičeními, která vybízejí k diskuzi, popř. těmi, kde žák má za úkol nějaký jev zdůvodnit.

Také volba motivačních textů, které ukazují na chyby v komunikaci, vyzdvihují správné chování atd., se může podílet na osvojení a prohlubování těchto dovedností.

---

¹³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s.15

¹⁴ Tamtéž s. 15

- „... rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění ...“¹⁵

V tomto směru může učebnice přispět prezentováním různých druhů textů, např. uměleckého, odborného či publicistického. Podnětné jsou i multimediální doplňky k učebnici.

Sami žáci by měli být vybízeni k tomu, aby zkusili sestavit různé druhy záznamů - písemná forma, vyjádření obrazem atd.

- „... využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem ...“¹⁶

Učebnice českého jazyka by měla žáky informovat o možnostech, které se mu ke komunikaci nabízejí - dopisy, SMS, e-maily, skype atd., minimálně by měla ve svých textech s technologickým pokrokem pracovat, upozornit na „jiný“ jazyk e-mailů, SMS zpráv.

- „... využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi.“¹⁷

Učebnice by měla prostřednictvím různých mluvních cvičení (např. sestavení improvizovaného vyprávění) podporovat vyjadřovací schopnosti žáků. Také by mohla podávat návod, jak vést rozhovor s lidmi v různém postavení či v různých situacích.

---

¹⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 15

¹⁶ Tamtéž s. 15

¹⁷ Tamtéž s. 15

2.3.4 Kompetence sociální a personální

„Na konci základního vzdělávání žák:

- *účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce*
- *podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá*
- *přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají*
- *vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty.*¹⁸

Kompetence sociální a personální řadíme mezi ty kompetence, které jsou utvářeny a rozvíjeny především v mezilidské interakci. Je jasné, že učebnice zde bude sehrávat jen okrajovou roli, ale nelze říci, že by se na jejich rozvíjení nemohla podílet. Vhodný článek se může stát podkladem pro diskusi, úkoly zde prezentované mohou podporovat skupinovou práci atd. Zde se mnohem více než u ostatních kompetencí projeví schopnost učitele vytěžit ze situací, které mu učebnice vytváří, co nejvíce. I u ostatních kompetencí je samotná učebnice bezmocná, není-li s ní správně nakládáno a nejsou-li žáci odborně vedeni. Ale u sociálních a personálních kompetencí je vliv společnosti, okolí, spolužáků, učitele ještě více patrný, neboť nelze rozvíjet spolupráci bez ostatních, se kterými bychom mohli spolupracovat, nelze mít zdravý obraz sebe sama, když nemáme, s kým bychom ho porovnali.

---

¹⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 16

Budeme tedy hodnotit, zda má učebnice potenciál přichystat, předpřipravit situace, v nichž by mohly být sociální a personální kompetence učitelem rozvíjeny. Obdobně tomu bude i v případě následujících kompetencí, na jejichž rozvoj bude mít učebnice českého jazyka také jen okrajový vliv.

2.3.5 Kompetence občanské

„Na konci základního vzdělávání žák:

- *respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí*
- *chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu*
- *rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka*
- *respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit*
- *chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti.“¹⁹*

Rozvoji těchto kompetencí může učebnice českého jazyka napomáhat především volbou vhodných motivačních textů, článků a ukázek, prostřednictvím odkazů na jiná odvětví, poukazem na soudobé problémy kulturního, politického, ekonomického či ekologického charakteru. Ochota žáků aktivně se zapojovat do

---

¹⁹KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 16

kulturního dění může být podporována poučením o tvorbě různých mediálních sdělení.

2.3.6 Kompetence pracovní

„Na konci základního vzdělávání žák:

- *používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, plní povinnosti a závazky, adaptuje se na změněné nebo nové pracovní podmínky ...* ²⁰

Schopnost žáka podávat dobrý výkon v různých situacích může učebnice podporovat různorodostí úkolů, které jsou žákovi k plnění předkládány. Úroveň adaptabilita žáka na nové podněty bude nízká, jestliže mu byly předkládány stále stejné úkoly, založené na stejném neměnném se principu. A naopak, je-li žák v průběhu osvojování látky seznamován s různými typy cvičení, která k vyřešení vyžadují odlišné strategie, pak můžeme předpokládat, že si na tyto měnící se podmínky přivykne a nebudou pro něj v budoucnu stresujícími.

- *„... přistupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu, ale i z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochrany kulturních a společenských hodnot ...* ²¹

Zde může přispět učebnice prezentací vhodného motivačního textu, zachycujícího právě tuto problematiku.

- *„... využívá znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech v zájmu vlastního rozvoje i své přípravy na budoucnost, činí podložená rozhodnutí o dalším vzdělávání a profesním zaměření ...* ²²

---

²⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s.17

²¹ Tamtéž s. 17

²² Tamtéž s. 17

Rozvoj pracovních kompetencí v tomto bodě může být stimulován např. odkazováním na jiné obory, vzájemnou provázaností látky z různých vyučovacích předmětů, dále pak propojeností s praxí, s reálným životem či využitím vhodných motivačních textů, které se budou týkat výběru povolání, či které budou žákům přibližovat náplň jednotlivých profesí.

- „... orientuje se v základních aktivitách potřebných k uskutečnění podnikatelského záměru a k jeho realizaci, chápe podstatu, cíl a riziko podnikání, rozvíjí své podnikatelské myšlení.“²³

V tomto směru může učebnice českého jazyka přispět propojením probíraného učiva s praxí (např. při výkladu administrativního stylu poukázat na využití při psaní žádostí, grantů, smluv atd.).

---

²³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 17

2.3.7 Společné body klíčových kompetencí

Z popisu jednotlivých klíčových kompetencí je zřejmé, že se kompetence i možnosti učebnice přispívají k jejich rozvoji překrývají. Tabulka 1 zachycuje styčné body u jednotlivých kompetencí.

Tabulka 1

		kompetence					
		k učení	k řešení problémů	komunikativní	sociální a personální	občanské	pracovní
požadavky na učebnici	druhy cvičení - různorodost	ano	ano	ano	ne	ne	ano
	druhy cvičení - samostnost x spolupráce	ano	ano	ano	ano	ne	ne
	texty (obsah)	ano	ano	ano	ano	ano	ano
	odkazy (např. na jiné předměty)	ano	ano	ano	ne	ano	ano
	grafické zpracování	ano	ano	ano	ano	ano	ne

3. Dotazníkové šetření

V současné době je na trhu mnoho učebnic od různých nakladatelů. Je možné zakoupit učebnici, ke které je k dispozici multimediální výukový program, pracovní sešit, předpřipravené opakovací testy a mnoho dalších pomůcek pro učitele.

Jako nejvhodnější kritérium k výběru učebnice se jevilo zvolit učebnice, které jsou učiteli nejvíce využívány. Pro tento účel jsme vyšli z výsledků on-line dotazníku, který byl po dobu jednoho měsíce dostupný na portálu www.vyplnto.cz. Odkaz na tuto webovou stránku jsme rozeslali e - mailem na zhruba 600 škol ze všech krajů České republiky s žádostí, aby byl předán učitelům a učitelkám českého jazyka, kteří vyučují v 8. ročnících základních škol nebo v jim odpovídajících třídách víceletých gymnázií. Výběr škol probíhal náhodně, školy byly seřazeny dle abecedy a z každého kraje bylo vybráno přibližně 40 škol, které měly nad 50 žáků.

Návratnost dotazníku byla velmi nízká, a proto jsme se rozhodli rozšířit dotazníky i v tištěné podobě.²⁴ Oběma způsoby se nám podařilo shromáždit celkem 138 dotazníků²⁵ a to ze všech 14 krajů ČR.

3.1 Nejpoužívanější učebnice

Z výsledků šetření vyplývá, že nejpoužívanějšími učebnicemi českého jazyka v 8. ročnících základních škol a jim odpovídajících třídách víceletých gymnázií jsou učebnice nakladatelství Fraus (43%) a od Státního pedagogického nakladatelství (40%).²⁶ Učebnice jiných nakladatelství jsou užívány, jak se ukazuje z odpovědí respondentů, jen okrajově. Graf 1 znázorňuje výsledky dotazníkového šetření v tomto bodě.

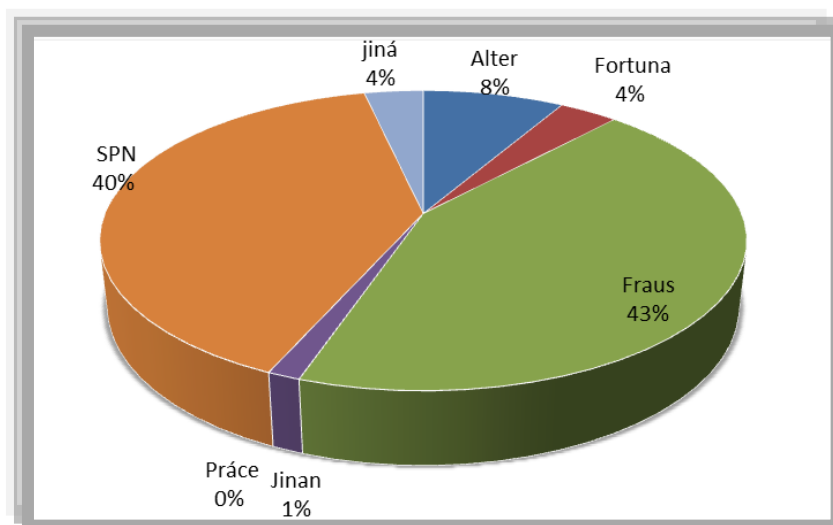
---

²⁴ Dotazníky, které jsme v šetření použili, viz Příloha 1.

²⁵ Výsledky dotazníkového šetření jsou zaznamenány v podobě grafů v Příloze 2.

²⁶ V dotazníkovém šetření jsme se nezaměřili na zjištění podrobností o užívané učebnici. Díky tomu nelze s určitostí říci, které vydání a od jakého autorského kolektivu jsou v případě učebnice SPN užívána ve výuce častěji.

Graf 1

V následujících kapitolách jsou podrobně popsány výsledky, které vyplývají z dotazníkového šetření s důrazem na tyto dvě učebnice.

3.2 Naplňování požadavků RVP

V dotazníku jsme se respondentů ptali na to, zda podle jejich názoru učebnice, kterou využívají při výuce, vyhovuje požadavkům RVP. Požádali jsme je také, aby své stanovisko zdůvodnili.

Z odpovědí vyplývá, že téměř 94 % respondentů, kteří v hodinách pracují s učebnicí nakladatelství Fraus, shledávají učebnici jako vyhovující požadavkům RVP. Respondenti tento názor zdůvodňovali např. takto:

„Je přímo šitá na míru požadavkům RVP.“ (resp. 30)

„Nabídka tzv. něčeho navíc, čím mohu výuku okořenit, čím dát příležitost nadaným žákům. ... Grafická stránka je pro děti atraktivní.“ (resp.1)

„Učebnice jsou velmi kvalitně zpracované (obsahují veškeré probírané učivo), je zde velký výběr různých cvičení, která děti baví. Zejm. velmi oceňuji doplňující pracovní sešit a v poslední době také interaktivní učebnici.“ (resp. 47)

„Vyhovují mi poznámky na liště - vazby s jinými předměty. Zajímavý je i výběr textů k obrázkům.“ (resp. 116)

Shrneme-li tyto výpovědi, tak respondenti vidí klad této učebnice především v její přehlednosti, atraktivní grafické úpravě, v tom, že obsahuje odkazy na další předměty a oceňují možnost využití interaktivních výukových programů či pracovních sešitů.

Oproti tomu pouze 65% respondentů je toho názoru, že jimi využívaná učebnice SPN vyhovuje požadavkům RVP. Mezi odpověďmi nalezneme např.:

„Obsah učiva odpovídá výstupům daným v RVP ZV.“ (resp. 37)

„Učebnice obsahuje rozmanité texty, ukazuje, že čeština má blízko i k ostatním předmětům, podněcuje děti k zamyšlení a rozvíjí v nich schopnost obhájit svůj názor.“ (resp. 65)

„Je přímo napsaná podle RVP. Úkoly a cvičení jsou zaměřená na mezipředmětové vztahy a rozvíjení kompetencí (zejména komunikativní).“ (resp. 77)

„... Tato učebnice obsahuje učivo přehledně a graficky hezky uspořádané, má pěkné motivační články, dostatek cvičení. ...“ (resp. 78)

„Je obsáhlá, a texty jsou v ní dětem srozumitelné a baví je.“ (resp. 87)

Ale i názory opačné, výhrady, které mají respondenti vůči této učebnici.

„Kvalitou textu dobrá, ale pro děti nezajímavá, málo kreativních úkolů, obrázků, mezioborových vazeb, některé texty pro dnešní dobu zastaralé“ (resp. 119)

„Najdou se v ní podněty pro různé kompetence, i když dle mého názoru je podstatně lepší FRAUS ... „ (resp. 75)

„Málo úloh úvahových, k přemýšlení, zbytečně náročné příklady ve cvičeních ...“ (resp. 128)

„Nerozvíjí všechny kompetence“ (resp. 126)

„Neodpovídá současným trendům učení, nenabízí podněty k týmovým pracím“ (resp. 135)

Jak je vidět, názory respondentů na tuto učebnici se značně rozcházejí. Rozsah textů je pro jedny předností a pro druhé spíše nevýhodou. Jedni si myslí, že učebnice žáky baví, druzí říkají, že je nezajímavá, zastaralá. Důvod můžeme hledat např. v tom, že jsme v dotazníku neupřesnili, o které vydání učebnice SPN se jedná. Pokud učitelé pracují s nejnovějším vydáním této učebnice, které je již koncipováno dle požadavků RVP ZV, a jiní se staršími vydáními, pak se rozdíly ve výpovědích vysvětlují. Dále bude také záležet na tom, jak učitelé s učebnicí v hodinách zacházejí, jestli v hodinách využívají všechna cvičení, tak jak jsou učebnicí prezentována, zda používají i jiné materiály. Jak uvedl resp. číslo 49: *„Záleží hlavně na tvůrčím přístupu učitele. Učebnice slouží především k procvičování a upevňování látky. Rozvíjení kompetencí je hlavně na učiteli.“* Učebnice bude zábavná a atraktivní pokud práce s ní bude učitelem pojata zajímavě a atraktivně.

3.3 Rozvíjení klíčových kompetencí

Další otázky směřovaly k tématu klíčových kompetencí. Respondenti měli určit, které kompetence, dle jejich názoru, jsou učebnicí rozvíjeny nejvíce a které nejméně. Ve svých odpovědích mohli zvolit i více možností.

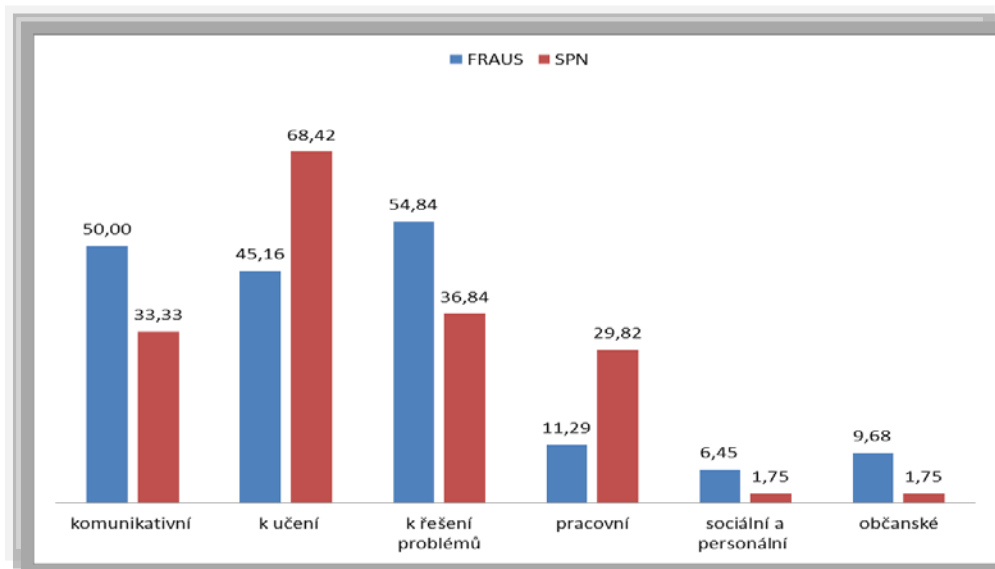
Z výsledků všech dotazníků vyplývá, že nejvíce jsou učebnicemi českého jazyka rozvíjeny kompetence k učení, dále pak komunikativní a k řešení problémů. Naopak mezi nejméně rozvíjené kompetence patří občanské a sociální a personální.

Pokud se zaměříme na porovnání výsledků u učebnic nakladatelství Fraus a SPN, pak nalezneme několik rozdílů. Jak lze vyčíst z Grafu 2 mezi nejvíce rozvíjené kompetence u učebnice nakladatelství Fraus patří kompetence k řešení problémů, komunikativní kompetence a kompetence k učení. Pořadí nejvíce rozvíjených kompetencí se změní, podíváme-li se na učebnici SPN. Nejvíce rozvíjenými jsou kompetence k učení, následují kompetence k řešení problémů a na třetím místě se

umístily komunikativní kompetence a jen o několik málo procent za nimi i kompetence pracovní.

Graf 2 - Nejvíce rozvíjené klíčové kompetence (v %)

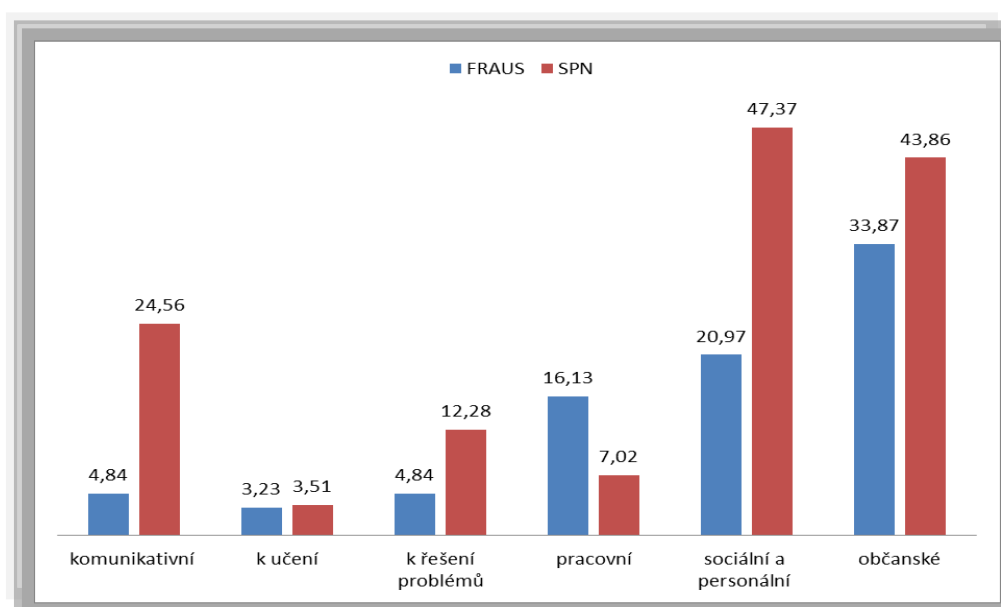

Ještě markantnější rozdíly nalezneme při porovnání odpovědí na otázku: Které kompetence podle Vás rozvíjí nejméně? Jak ukazuje Graf 3, učebnice nakladatelství Fraus rozvíjí nejméně kompetence sociální a personální, občanské a pracovní. Jak jsme se zmínili v kapitole Požadavky RVP ZV na výuku českého jazyka při popisu možností učebnice přispět k rozvoji klíčových kompetencí, učebnice může jen přichystat situace k rozvíjení, samotný rozvoj kompetencí se odvíjí více od činnosti učitele.

Mnohem zajímavější jsou výsledky u učebnice SPN. Oproti očekávání, že nejméně rozvíjenými kompetencemi budou ty, které se umístily při vyhodnocení odpovědí na předchozí otázku na posledních místech - kompetence sociální a personální a kompetence občanské, se mezi nimi objevily i kompetence komunikativní. Téměř čtvrtina respondentů, kteří uvedli, že používají učebnici SPN, odpověděla, že právě tato učebnice rozvíjí nejméně i komunikativní kompetence.

Na grafu je zajímavé to, že obecně procenta negativ jsou u učebnice nakladatelství Fraus markantně nižší. Jedinou výjimkou jsou pracovní kompetence.

Graf 3 - Nejméně rozvíjené klíčové kompetence (v %)

3.4 Využívání dalších materiálů

Poslední otázkou, na kterou jsme se respondentů zeptali, bylo, zda při přípravě a ve výuce používají i jiné materiály než jen učebnice a které. Pouze 8% ze 138 respondentů odpovědělo, že ne. Zbýlých 92% respondentů používá jiné materiály. Nejčastěji učitelé kombinují různé učebnice, využívají pracovní sešity, počítačové programy, internet či si vytvářejí své vlastní pracovní listy.

Porovnáme-li odpovědi respondentů, kteří pracují s učebnicí nakladatelství Fraus a učebnicí SPN, opět nalezneme drobný rozdíl. Téměř 96,5 % respondentů používá kromě učebnice SPN ještě jiné materiály. Oproti tomu necelých 20 % učitelů využívajících učebnici nakladatelství Fraus výuku žádnými jinými materiály nedoplňuje. Důvodem může být mimo jiné i to, že je učebnice dostatečně rozmanitá a poskytuje dost možností k různým aktivitám, že již není třeba jiných materiálů. Na druhé straně to může vypovídat pouze o pohodlnosti učitelů, kteří se spokojí s tím, co je jim přichystáno a nesnaží se výuku doplnit něčím jiným.

4. Analýza a komparace učebnic

Při výběru učebnic pro analýzu jsme vycházeli z výsledků dotazníkového šetření. Jako nejpoužívanější učebnice českého jazyka pro 8. ročník základních škol se ukázaly být učebnice nakladatelství Fraus a SPN. Jsme si vědomi toho, že existuje několik vydání, my jsme si zvolili v případě učebnice nakladatelství Fraus 1. vydání z roku 2005 od autorek Z. Krausové a M. Paškové. V případě učebnice SPN jsme sáhli po 2. vydání od autorského kolektivu V. Styblík, M. Čechová, P. Hauser, E. Hošnová z roku 2005.

V obou případech se jedná o učebnice, které byly vydány ještě před školskou reformou, která klade na vzdělávání výše popsané nároky. I přesto jsme se rozhodli je posoudit objektivem těchto nároků. Vycházíme z předpokladu, že právě o tyto učebnice se učitelé při výuce opírají a právě tyto učebnice mají žáci k dispozici při domácí přípravě. U učebnice nakladatelství Fraus je třeba upozornit na to, že je již zpracována dle požadavků RVP. V případě učebnice SPN jsme se rozhodli zanalyzovat učebnici starší, ačkoli je již vydána učebnice nová, která je sestavena dle požadavků RVP. Při empirickém ověřování se ukázalo, že většina škol doposud používá právě ji.

Rozsah práce nám neumožňuje komplexní analýzu a komparaci obou nejpoužívanějších učebnic, proto jsme se rozhodli posoudit učebnice jen z hlediska několika kritérií. Tato kritéria jsme odvodili od požadavků RVP ZV na výuku, konkrétně vycházíme ze shodných bodů v rozvoji klíčových kompetencí.²⁷ Důvod je zřejmý. Obsah vzdělávání tak, jak je představen v RVP ZV, je tvořen třemi složkami – vzdělávacími oblastmi, klíčovými kompetencemi a průřezovými tématy. Všechny tyto složky jsou vzájemně provázány. Průřezová témata propojují poznání z jednotlivých vzdělávacích oblastí a vytváří tak ucelený pohled na aktuální problémy a zároveň veškeré aktivity v rámci vzdělávání směřují k rozvoji klíčových kompetencí. Očekávané výstupy jednotlivých složek se proto z části překrývají a při jejich popisu jsme se mnohdy opakovali. Obecný cíl vzdělávání - všestranný rozvoj

---

²⁷ Viz Tabulka 1 na konci kapitoly o klíčových kompetencích.

osobnosti žáka a jeho příprava na budoucí život v občanské společnosti – je definován skrz osvojení a rozvoj klíčových kompetencí. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli analyzovat a porovnávat učebnice jen ve vztahu k jedné ze složek – ve vztahu ke klíčovým kompetencím.

Dále se při analýze a komparaci učebnic omezíme pouze na několik tematických okruhů. Vybrali pouze ty okruhy a kapitoly, které nalezneme v obou učebnicích. Bude nás zajímat, jak jednotlivé učebnice prezentují stejné téma. Zda se liší v objemu předávaných informací, jakým způsobem jsou vědomosti a dovednosti upevňovány a procvičovány.

Při pohledu na jednotlivé oddíly a kapitoly obou učebnic nalezneme naprostou shodu v několika tematických okruzích. Těmi jsou kapitoly z učebnice nakladatelství Fraus - Obohacování slovní zásoby, Tvarosloví, Obecné výklady o českém jazyce, Komunikace a sloh a podkapitola Pravopis i/y v koncovkách²⁸ a jim odpovídající kapitoly učebnice SPN.

Nemalé odchylky objevujeme při porovnání kapitol týkajících se skladby. Dá se říci, že učebnice pokrývají podobné penzum látky, ale v jiném pořadí.

Co se týká zbylých kapitol – Tvarosloví v učebnici SPN a Pravopis v učebnici nakladatelství Fraus - můžeme konstatovat, že každá z nich v druhé učebnici chybí. Např. přehled slovesných vzorů v učebnici pro 8. ročník základních škol nakladatelství Fraus nenajdeme a obdobně učebnice pro 8. ročník základních škol SPN se nezabývá jevy jako předpony s - , z - či skupiny bě/bje, pě, vě/vje. Důvodem je zařazení tohoto učiva do učebnice jiného ročníku.

4.1 Grafické zpracování

V první části této kapitoly se zaměříme na celkový vzhled učebnic a na komponenty, které podporují orientaci žáků v textu. Právě tyto prvky mohou přispět k rozvoji kompetencí k učení v bodě: *„žák vybírá a využívá pro efektivní učení*

---

²⁸ Přesný výpis kapitol a podkapitol, které budeme v práci porovnávat, viz Příloha 3.

*vhodné způsoby, metody a strategie“.*²⁹ Předpokládáme, že si žák může systém nadpisů a zvýraznění převzít a obdobně postupovat při psaní vlastních poznámek.

Jako stěžejní parametr jsme zvolili poměr mimotextové složky ku celkové ploše učebnice. Vycházíme z předpokladu, že více obrazového materiálu přispívá k názornějšímu vyučování a atraktivnějšímu vzhledu učebnice, což dle nás podporuje kladný vztah žáků k učení a lépe je motivuje, a tím jsou rozvíjeny kompetence k učení.

Obrazový materiál však může mít i funkci sdělovací. V takovém případě můžeme uvažovat i o rozvoji komunikativních kompetencí, neboť žák na konci základního vzdělávání: *„rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění.“*³⁰

Sdělování obsahů prostřednictvím obrázků může vést ke změně postojů a k rozvoji hodnotové orientace žáků, a tím mohou být rozvíjeny i kompetence sociální a personální či občanské.

4.1.1 Celkový vzhled učebnic a komponenty

4.1.1.1 Učebnice nakladatelství Fraus

Tato učebnice má **formát** A4. Přebal je laděn do odstínů bílé a oranžové. Na **úvodní stránce** nalezneme kromě fotografie sochy, usmívajícího se mladíka a písničkáře Jarka Nohavicu, jak hraje na kytaru, také obrázky monitoru počítače, mobilního telefonu a otevřených odborných časopisů.

Diferenciace **nadpisů** od běžného textu je zajištěna větší velikostí a oranžovou barvou, popř. ještě světle oranžovým podkladem v případě názvů tematických celků. Na každé stránce se nachází název tematického celku

---

²⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s.14

³⁰ Tamtéž s. 15

doprovázený logem. Např. u Skladby se jedná o obrázek puzzle, u komunikace a slohu o psací stroj. **Výkladové části** jsou zpravidla podbarveny světle oranžovou barvou a doprovázeny symbolem G (gramatika) nebo S (výklad o slohu). Důležité pojmy a informace jsou psány buď oranžově, nebo tučně. **Cvičení** jsou číslována a číslo je pro přehlednost umístěno v oranžovém čtverci. Text zadání je psán tučně. Kromě těchto orientačních prvků obsahuje učebnice ještě sadu **pomocných symbolů**, které signalizují, o jaký typ úkolu se jedná. Jsou jimi:

- pavučina – hledání souvislostí

Tímto prvkem se budeme podrobněji zabývat v kapitole Odkazy na jiné předměty. Zde se jen zmíníme, že cvičení takto označená se vztahují většinou k nějakému aktuálnímu tématu, či řeší nějaký praktický problém. Např. jak najít na mapě určité místo.

- ucho – poslech
- tužka – práce s fólií

Tento symbol se nachází většinou u cvičení na doplňování³¹. Jak je vidět, autorky myslely na to, že učitelé většinou nechají žáky celá cvičení přepsat, neboť doplňovat přímo do učebnice by ji pro další ročníky znehodnotilo. Dávají tím tedy návod, jak s doplňovacími cvičeními efektivně pracovat.

- vykřičník – pozor

Tento symbol upozorňuje na jevy, které se nějak vymykají pravidlům či činí žákům obtíže, popř. upozorňují na zajímavé a užitečné postřehy. Např. *Všimněte si, že slovesa se často odvozují ze sloves opačného vidu předponou nebo příponou.*

- symbol zavináče – internet

S tímto symbolem jsou většinou spojeny úkoly, které se zakládají na práci s jinými materiály. Např. *Přečtěte si úvod k pohádce Lakomá Barka z knihy Fimfárum od Jana Wericha.*

---

³¹ Podrobněji o druzích cvičení v kapitole Druhy cvičení.

- skupina osob – práce ve skupině

Přednosti takto označených cvičení ocení především učitelé, kterým se tak dává návod, jak nejlépe s daným cvičením pracovat.

- hlava s žárovkou – pro chytré hlavy

Jak je vidět, autorky již pracují s diferenciací práce dle nadání. Cvičení takto označená mohou být využita pro rozvoj nadanějších žáků, a tím je usnadněna práce učitele, který nemusí vymýšlet další cvičení.

Dále v učebnici nalezneme **postranní lištu**, která slouží autorkám k zaznamenání různých poznámek, odkazů na jiné předměty atd. Nedílnou součástí je i **obsah**, **jmenný** a **věcný rejstřík**. V úvodu jsou všechny výše jmenované prvky popsány a vysvětleny.

4.1.1.2 Učebnice SPN

Učebnice SPN je vydávána ve **formátu A5**. Má zelený **přebal** a na **úvodní stránce** se nachází výjev znázorňující praotce Čecha u hory Říp.

Nadpisy jsou od běžného textu odlišeny velikostí, barvou a jsou psány tučně. K diferenciaci je užívána modrá nebo černá barva. **Výkladové části** jsou většinou doprovázeny modrým svislým pruhem, což umožňuje žákům lepší orientaci v učebnici. Důležitá hesla či pojmy jsou zpravidla zvýrazněna tučně psaným písmem, uváděné příklady pak kurzívou. Jednotlivá **cvičení** jsou číslována a zadání je psáno kurzívou. Graficky oddělené jsou i poznámky k jednotlivým cvičením, které jsou vždy modře podtrženy. Učebnice obsahuje kromě vlastního textu i **obsah**.

4.1.1.3 Srovnání

Již při pohledu na **úvodní stránku** vidíme rozdílnost obou učebnic. Na jedné straně máme praotce Čecha a na druhé straně moderní techniku a šťastného teenagera. Pro žáky 8. ročníku základních škol je bezesporu přitažlivější grafické zpracování přebalu učebnice nakladatelství Fraus, které se snaží zaujmout svým moderním pojetím.

Co se týče **prvků podporujících orientaci** v učebnici, musíme konstatovat, že převahu má v tomto ohledu učebnice nakladatelství Fraus. Oproti učebnici SPN jsou jednotlivé části (výklad, cvičení) od sebe lépe graficky odděleny. Soudíme, že zadání cvičení psané kurzívou je méně výrazné než zadání psané tučně. Také podbarvení celého výkladového textu je mnohem nápadnější než pouhá svislá čára. Dále je možno vyzdvihnout přítomnost pomocných symbolů a jmenného a věcné rejstříku. Tyto prvky v učebnici SPN chybí.

4.1.2 Poměr neverbálních složek

Plošný rozsah jedné strany učebnice byl měřen vždy bez okrajů a v cm^2 .

Za neverbální složku budeme považovat především obrázky. Jako neverbální složku učebnic nehodnotíme tabulky,³² křížovky a jiné didaktické hry a v případě učebnice nakladatelství Fraus ani logo tematického okruhu a pomocné symboly.

Plocha obrázku, která nemá podobu pravidelného čtyřúhelníku, bude měřena tak, jako by byl obrázek čtyřúhelníkem ohraničen. Jsme si vědomi nepřesností, které tímto vzniknou, ale zkrácení bude vyznívat ve prospěch učebnic, neboť plocha obrazového materiálu bude nepatrně větší, než ve skutečnosti je.

4.1.2.1 Učebnice nakladatelství Fraus

Plocha jedné strany měřená bez horního a dolního okraje činí 475 cm^2 . Do textu níže jsme zaznamenali pouze výsledná zjištění. Podrobný rozpis tematických okruhů a ploch jednotlivých obrázků viz Příloha 4.

Námi zkoumaná část učebnice čítá téměř 69 stran a obsahuje celkem 117 obrázků. Souhrnná plocha všech obrázků tvoří 7,9% plochy analyzovaných částí učebnice. Z tohoto poměru je patrné, že na jedné stránce jsou přibližně 2 obrázky.

Grafická podoba obrázků je rozličná. Nalezneme humorné kresby (auto projíždějící obcemi Nejdál a Ještědál, učitelka vysvětlující český jazyk

---

³² V případě, že je tabulka dokreslena nějakou ilustrací, změříme pouze plochu ilustrace bez tabulky.

mimozemšťanovi), fotografie známých osobností (J. Werich, J. Nohavica, CH. Chaplin, atd.), obrázky animovaných postaviček, ilustrace převzaté přímo z knih, mapy, fotografie známých budov, ale i běžných situací (autobusová zastávka, sanitka atd.). Tento široký repertoár obrázků dokresluje dojem moderní učebnice, která může být svým grafickým zpracováním, dle našeho názoru, pro žáky atraktivní a zajímavá.

4.1.2.2 Učebnice SPN

Plocha jedné stany bez okrajů činí přibližně 187,45 cm². Zjišťování rozsahu obrazového materiálu v jednotlivých kapitolách a výpočet jejich procentuálního poměru ku celkové ploše tematického okruhu je podrobně popsáno v Příloze 5. Zde jen zmíníme výsledky našeho měření.

Na téměř 82 stranách námi zkoumané části učebnice se nachází pouze 12 obrázků, které tvoří 4,5% z celkové plochy. Ilustrace se tedy v průměru nacházejí na každé 7. stránce. V případě všech obrázků se jednalo o barevné kresby ilustrující motivační texty. Z poměru počtu obrázků a procent plochy je zřejmé, že se ve většině případů jednalo o velké ilustrace, které většinou zabíraly téměř polovinu stránky.

Co do aktuálnosti a atraktivnosti obrázků musíme konstatovat, že z našeho pohledu jsou tyto ilustrace klasické (praotec Čech, listy lípy, rytířský turnaj, cirkus Humberto, Karel IV, atd.) a pro žáky méně zajímavé.

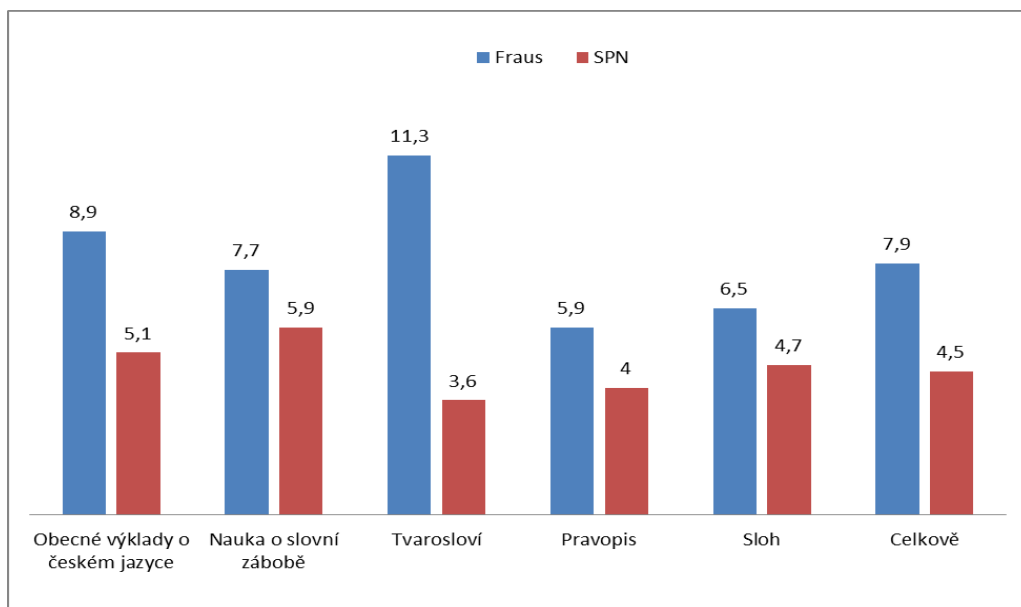
4.1.2.3 Srovnání

Pro lepší názornost předkládáme graficky zpracované výsledky. Jak lze vyčíst z Grafu 4, procentuální zastoupení obrazového materiálu v učebnici českého jazyka nakladatelství Fraus je mnohem vyšší, v některých případech i trojnásobně, než v učebnici SPN.

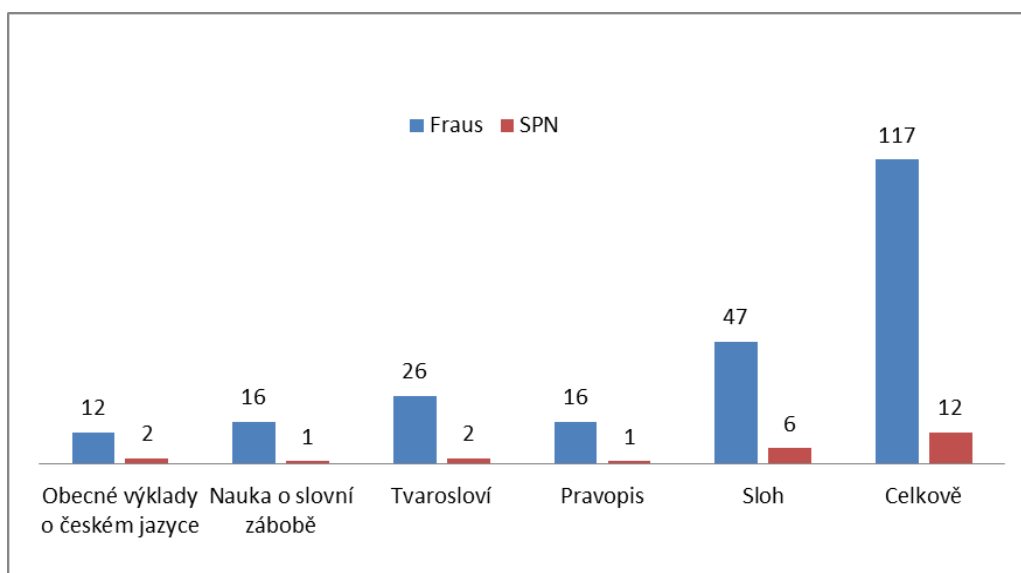
Rozdíl v počtech obrázků v jednotlivých tematických okruzích je ještě markantnější, viz Graf 5. V souhrnu obsahuje námi zkoumaná část v učebnici SPN 10krát méně obrázků než námi zkoumaná část v učebnici nakladatelství Fraus. Je ale třeba upozornit na to, že tato úměra se nepřenesla do celkového poměru ploch obrazových komponentů a plochy námi zkoumaných částí. Zde sice vidíme určitý rozdíl, ale ten není desetinásobný. Důvodem je již výše zmíněná větší velikost

jednotlivých obrázků v učebnici SPN. Nalezneme v ní sice méně obrázků, ale ty jsou plošně větší a tím pádem se rozdíl mezi poměrem počtu obrázků v učebnicích a procentuálního vyjádření jejich ploch částečně stírá.

Graf 4 - Procentuální zastoupení neverbální složky v jednotlivých tematických okruzích

Graf 5 – Počet obrázků v jednotlivých tematických okruzích

Máme-li zhodnotit zjištěná data, je třeba poukázat také na fakt, že v učebnici nakladatelství Fraus nalezneme téměř na každé stránce nějakou ilustraci. Oproti tomu v učebnici SPN objevíme pasáže, kde stránky obsahují pouze text. Obsah kapitol je tvořen převážně textem (výkladovým, motivačním či cvičeními) a tento proud písma je občas přerušen obrázkem. Učebnice tak působí monotónně a soudíme, že je pro žáky díky tomu méně zajímavá.

4.1.3 Shrnutí

S ohledem na naše zjištění hodnotíme **učebnici nakladatelství Fraus** z hlediska grafické úpravy jako lépe vybavenou pro rozvoj kompetencí k učení (a to jak v bodě pozitivního postoje žáků k učení, tak ve schopnosti žáků užívat různé strategie a metody učení) a komunikativních, neboť různé podoby sdělení se skrývají např. v pomocných symbolech, v humorných ilustracích (kdy má žák nalézt nesrovnalost, která je základem vtipu), v mapách expozic Národního muzea, v obrázcích znázorňujících rozdíl mezi slovesy dokonavými a nedokonavými aj.

Některé ilustrace - fotografie slavných osobností (např. J. Werich, V. Havel), budov (např. Národní muzeum, Sázavský klášter, interiéry zámku v Novém Městě nad Metují), obrazů (Vodňanský rybník a Krucemburk od J. Zrzavého) a vynálezů – mohou v žácích pěstovat úctu ke kulturnímu a historickému dědictví a tím rozvíjet kompetence občanské.

U učebnice SPN shledáváme grafickou stránku nedostatečnou a tudíž i méně podnětnou pro rozvoj klíčových kompetencí k učení a kompetencí komunikativních. Obrázky v učebnici SPN, které jsme označili za klasické (praotec Čech, listy lípy, Karel IV, cirkus Humberto), mají potenciál, stejně jako u učebnice nakladatelství Fraus, rozvíjet kompetence občanské.

Ani v jedné z učebnic nebyly nalezeny ilustrace, které by svým obsahem mohly přispět k rozvoji kompetencí sociálních a personálních.

4.2 Texty

Obsah učebnice můžeme rozdělit do dvou složek – textové a mimotextové. Druhé jmenované jsme se podrobně věnovali v předchozí kapitole. V následujícím textu se zaměříme na popis a analýzu textové složky učebnic.

Jak uvádí J. Průcha (Průcha, 1998) v rámci výzkumu učebnic bylo vytvořeno několik taxonomií popisujících textové komponenty v učebnici. My jsme si zvolili klasifikaci vytvořenou J. Dolečkem, M. Řešítkem a Z. Skoupilem. Autoři rozdělují text učebnice dle funkce do 7 skupin:

- **Motivační text**, který v učebnici slouží k uvedení žáků do učiva. Jeho cílem je motivovat žáka k učení se dané látce a to prostřednictvím navázání na předchozí látku či odůvodnění, proč se daná látka probírá.
- **Výkladový text**, ve kterém jsou sdělovány poznatky, prezentována data a teorie, předávány normy, hodnoty a postoje.
- **Regulační text**, který má aktivační úlohu. Má za úkol vybízet žáky k činnosti, k provádění určitých úkonů, k vypracování cvičení.
- **Ukázky a příklady**
- **Cvičení** mají vést k prohlubování a utvrzování osvojených dovedností či vědomostí.
- **Otázky**, které stejně jako regulační text vybízejí žáky k aktivitě.
- **Prostředky zpětné vazby**. Jejich funkcí je získávat informace o průběhu a výsledcích učení. (srovnej Průcha, 1998)

Z těchto komponent se v této kapitole zaměříme především na motivační text a na texty použité ve cvičeních, které mohou mít funkci motivační a zároveň slouží k procvičení učiva. Okrajově se budeme zabývat výkladovým textem. Regulační text a otázky budou předmětem zájmu kapitoly následující.

Prostřednictvím textů mohou být rozvíjeny všechny kompetence. Podrobněji se o potenciálu jednotlivých textových komponentů zmíníme na konci příslušných podkapitol.

4.2.1 Úvodní motivační text

V obou učebnicích českého jazyka nalezneme v úvodu texty, které mají motivovat žáky k učení českého jazyka. Tyto úvodní texty naznačují, v jakém duchu je učebnice vytvořena a k čemu by dle autorů měla výuka českého jazyka směřovat. My tyto cíle porovnáme s cíli stanovenými v RVP ZV.

4.2.1.1 Učebnice nakladatelství Fraus

V učebnici nakladatelství Fraus je úvodní motivační text zaměřen na vysvětlení důvodů, k čemu je dobré učit se českému jazyku, když je to náš mateřský jazyk. Ve zdůvodněních je akcentována pragmatická stránka, tedy praktické využití znalostí českého jazyka v každodenním životě. V jednotlivých argumentech můžeme spatřovat paralely k požadavkům RVP ZV na výuku českého jazyka.

Např. důvodu, že „se lépe domluví s kamarády a ostatními lidmi“³³ by odpovídaly body komunikační a slohové výchovy, že žák na konci vzdělávání: „v mluveném projevu připraveném i improvizovaném vhodně užívá verbálních, nonverbálních i paralingválních prostředků řeči, ... odlišuje spisovný a nespisovný projev a vhodně užívá spisovné jazykové prostředky vzhledem ke svému komunikačnímu záměru, ... rozlišuje subjektivní a objektivní sdělení a komunikační záměr partnera v hovoru.“³⁴

Další důvod, že „budu umět dobře psát“³⁵ by mohl být vyjádřen cílem, že žák „uspořádá informace v textu s ohledem na jeho účel, vytvoří koherentní text s dodržováním pravidel mezivětného navazování“ a „využívá poznatků o jazyce a stylu

---

³³ KRAUSOVÁ, Z.; PAŠKOVÁ, M. *Český jazyk 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vydání. Plzeň : Fraus, 2005. s. 6

³⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007*. [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 24

³⁵ KRAUSOVÁ, Z.; PAŠKOVÁ, M. *Český jazyk 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vydání. Plzeň : Fraus, 2005. s. 6

ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů.“³⁶

Argument, že prostřednictvím znalostí získaných v hodinách českého jazyka „se naučím vybírat vhodná slova v určité situaci,“³⁷ je jen jinými slovy popsáno to, že se žák na konci základního vzdělávání „dorozumívá kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci.“³⁸ Stejným způsobem můžeme nahradit formulaci, že „se naučím rozumět textu, hledat klíčová slova,“³⁹ pasáží z RVP ZV: „žák využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu.“⁴⁰

4.2.1.2 Učebnice SPN

Úvodní motivační text učebnice SPN je převzat z textů Jana Nerudy. Jeho srozumitelnost je značně snížena tím, že je napsán starší češtinou.

Ač se jedná o text zastaralejší, myšlenky v něm prezentované jsou velice moderní. Např. pasáž: „*mateřštině třeba se doučovati po celý život,*“⁴¹ vyzývá stejně jako RVP ZV k celoživotnímu vzdělávání. Nebo: „*Ne podle množství různých vědomostí, nýbrž podle toho, jak s větší či menší jasností umíme mysliti a myšlenky své sdělovati, měří se nyní vzdělanost,*“⁴² není nepodobna konceptu klíčových kompetencí, ve smyslu vybavení žáka praktickými dovednostmi.

4.2.1.3 Srovnání

Porovnat dva takto odlišné texty je značně obtížné. U obou textů jsme našli vztah mezi nimi a požadavky RVP ZV. Úvodní motivační text učebnice nakladatelství Fraus odpovídá více bodům RVP ZV, navíc má potenciál rozvíjet

---

³⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 24

³⁷ KRAUSOVÁ, Z.; PAŠKOVÁ, M. *Český jazyk 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.* 1. vydání. Plzeň : Fraus, 2005. s. 6

³⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 24

³⁹ KRAUSOVÁ, Z.; PAŠKOVÁ, M. *Český jazyk 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.* 1. vydání. Plzeň : Fraus, 2005. s. 6

⁴⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 24

⁴¹ STYBLÍK, V.; ČECHOVÁ, M.; HAUSER, P.; HOŠNOVÁ, E. *Český jazyk pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií.* 2. vydání. Praha : SPN, 2005. s. 5

⁴² Tamtéž s. 5

klíčové kompetence, konkrétně kompetence k učení. Moderní text a pragmatické pojetí směřování výuky českého jazyka podporují v žácích pozitivní vztah k učení a pochopení smyslu vzdělání v tomto oboru.

Naproti tomu úvodní motivační text učebnice SPN by mohl svou povahou přispívat mimo jiné i k rozvoji občanských kompetencí ve smyslu podpory úcty k tradicím a kulturnímu dědictví.

Soudíme, že oba texty skrývají velký potenciál, ale zároveň se přikláníme k preferenci modernějšího textu, který je žákům z jazykového hlediska bližší a srozumitelnější.

4.2.2 Texty cvičení

Za texty cvičení považujeme pouze souvislé texty, se kterými je dále pracováno, které slouží např. k jazykovým rozborům či k interpretaci. V učebnici nakladatelství Fraus jsou za texty cvičení brány i texty z oddílů Hledání souvislostí. Za text cvičení nejsou považovány jednotlivé věty, které nejsou spojeny v souvislý text.

Texty, které mají název, uvádíme pod tímto názvem, u ostatních textů používáme k označení číslo stránky a číslo cvičení ve formátu: číslo stránky / číslo cvičení.

Výčet textů v jednotlivých kapitolách a tematických okruzích v obou učebnicích a jejich popis předkládáme v Příloze 6 a Příloze 7. K tomuto kroku nás vede jednak rozsah práce, neboť obě učebnice obsahují velké množství souvislých textů a také soudíme, že přítomnost této pasáže v hlavní části textu není nezbytně nutná.

V následujícím textu se budeme podrobně věnovat komparaci textů obou učebnic v rámci jednotlivých tematických okruhů, popř. i kapitol a detailně popíšeme jejich možnosti přispět k rozvoji klíčových kompetencí.

4.2.2.1 Srovnání textů cvičení

- **Obecné výklady o českém jazyce**

Texty použité v kapitole **Útvary českého jazyka** v rámci obou učebnic se velmi liší.

Ukázky v učebnici SPN jsou převzaty od starších autorů a pro žáky 8. ročníků ZŠ mohou být nezajímavé. Navíc jsou ukázky celkem dlouhé (od 80 do 300 slov) a díky nářečí i méně srozumitelné.

Naproti tomu ukázky nářečí v učebnici nakladatelství Fraus jsou kratší (od 50 do 100 slov) a je jich méně. Kapitola zahrnuje i další texty. Některé z nich obsahují i prvky humoru (báseň Jiřího Suchého, ukázka z knihy Cesta do hlubin studákovy duše) či se váží k běžným situacím (chlapec, který šel na červenou).

Ještě markantnější rozdíl nalezneme v kapitole **Slovanské jazyky**. Cvičení v obou učebnicích jsou založena na překladu cizojazyčného textu do češtiny. Učebnice se liší především v tom, co má být překládáno. V učebnici SPN se jedná o umělecké texty od zahraničních autorů. Přeložena má být např. slovenská báseň o krásách rodné země, polská či chorvatská bajka. V učebnici nakladatelství Fraus nalezneme jen málo souvislých textů k překladu. Pozornost je zaměřena na jednotlivá slova, která se vyskytují v běžné mluvě (dny v týdnu, určení času a směru) a na fráze, které by mohli žáci při návštěvě země (Chorvatska) využít.

- **Nauka o slovní zásobě**

Texty v obou učebnicích jsou moderní, aktuální a čtivé. Nelze říci, zda žáky zaujme více text o vyprošťování lidí z vraků aut nebo o práci kaskadérů. Jediný podstatnější rozdíl spatřujeme v absenci humorných textů v učebnici SPN.

- **Tvarosloví**

V obou učebnicích nalezneme jen málo souvislých textů. V učebnici SPN se jedná pouze o tři texty. Porovnáme-li obsah textů obou učebnic, je třeba konstatovat, že v učebnici SPN se jedná o texty starší a méně zajímavé než texty s jakými se setkáváme v učebnici nakladatelství Fraus.

- **Pravopis**

Dalo by se říci, že v této kapitole není, co porovnávat. V učebnici SPN se vyskytuje velké množství souvislých textů, naproti tomu v učebnici nakladatelství Fraus nalezneme jen texty dva. Svým obsahem jsou však stejně hodnotné a skýtají velký potenciál pro rozvoj klíčových kompetencí (viz níže).

- **Sloh**

Texty v tomto tematickém oddílu odpovídají svým obsahem i stylem zaměření jednotlivých kapitol.

U obou učebnic převažují v kapitole **Charakteristika** úryvky z beletrie. V případě učebnice SPN se jedná většinou o citaci z děl českých autorů (J. Neruda, H. Šmahelová, K. Poláček). Naproti tomu texty v učebnici nakladatelství Fraus jsou přejímány i od autorů zahraničních (J.R.R. Tolkien, A. de Saint - Exupéry, Lemony Snicket). Navíc je většina z citovaných autorů, českých i zahraničních, mezi žáky známá a populární. Další rozdíl spatřujeme v převaze humorných textů v učebnici nakladatelství Fraus a textů klasických v učebnici SPN.

V kapitole **Líčení** nalezneme největší rozdíly v námětech, které jsou předmětem subjektivně zabarvených popisů. V učebnici SPN se jedná ve většině případů o vyličení atmosféry určitého místa či popis přírodní scenérie. Naopak u učebnice nakladatelství Fraus se objekty popisu stávají jak místa, tak i předměty (např. oblíbená knížka) či dokonce atmosférické jevy (mlha v textu O počasí).

V kapitolách **Výklad** a **Výtah** nalezneme v obou učebnicích převahu textů odborných či přejatých z populárně naučných časopisů. Rozdíl můžeme spatřit v tématech, která jsou jimi prezentována. Texty v učebnici nakladatelství Fraus se zaměřují na aktuální problémy (Jak je zajištěna ochrana obyvatel v případě ohrožení?; Globální problémy lidstva) či oblasti blízké žákům (Když já jim dám ovsa...; Sklípkan; Kost; Kterými vlastnostmi se liší chemické prvky?). Naproti tomu se texty v učebnici SPN zaměřují spíše na oblast dějin (O rozvoji techniky; 168/3 text o Národním divadle; Počátek chovu papoušků v Evropě; 171/3 o událostech doby pobělohorské), kterým se zabývá polovina prezentovaných textů (4 texty z 8).

V kapitole **Úvaha** v učebnici nakladatelství Fraus je použito mnoho humorných ukázek, text písně či básně. Naproti tomu v učebnici SPN nalezneme jen texty zamýšlející se nad vážnějšími tématy (kam spěje společnost, stav češtiny či historická období).

Pouze v učebnici nakladatelství Fraus nalezneme v kapitole **Shrnutí o slohu** souvislé texty cvičení. Proto od srovnání obou učebnic v tomto bodě upouštíme.

4.2.2.2 Rozvoj klíčových kompetencí

- **Obecné výklady o českém jazyce**

Z hlediska možností rozvoje klíčových kompetencí, shledáváme texty v tomto tematickém okruhu u obou učebnic jako podnětné pro rozvoj:

- kompetencí komunikativních a to v bodě: „*rozumí různým typům textů a záznamů.*“⁴³
- kompetencí občanských a to v bodě: „*respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví.*“⁴⁴

Texty v učebnici SPN mohou přispívat i k rozvoji kompetencí sociálních a personálních a to z hlediska témat v nich prezentovaných. Většina textů je zaměřena na mezilidské vztahy a je možné s nimi v tomto duchu v hodinách pracovat i nad rámec zadání cvičení. Bajka o cvrčkovi a mravencích by mohla přispět k rozvoji kompetencí k řešení problémů, jak v oblasti plánování, tak v posílení nutnosti přijmout zodpovědnost za svá rozhodnutí.

U textů v učebnici nakladatelství Fraus spatřujeme mnohem větší možnosti k rozvoji klíčových kompetencí. A to především proto, že se nejedná pouze o ukázky nářečí. Různorodost textů bude hrát v rozvoji kompetencí komunikativních větší význam než ukázky nářečí v učebnici SPN. Prostřednictvím textů mohou být rozvíjeny ještě kompetence k učení, neboť zábavné a humorné texty budou ovlivňovat vztah žáků k učení. Dále je vhodné vyzdvihnout pragmatičnost, která dle

---

⁴³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 15

⁴⁴ Tamtéž s. 16

našeho soudu přispívá také k rozvoji kompetencí k učení, neboť žáci ocení užitečnost a použitelnost získaných informací.

- **Nauka o slovní zásobě**

Jak již bylo zmíněno, texty v tomto tematickém okruhu v obou učebnicích jsou moderní, a tedy můžeme předpokládat, že budou pro žáky zajímavé. To by mohlo u žáků podpořit pozitivní vztah ke vzdělávání a tedy rozvíjet kompetence k učení. Jejich rozvoj je ještě navíc podporován v oblasti „*operuje s obecně užívanými termíny*“,“⁴⁵ neboť je tematický okruh zaměřen na osvojení cizích slov a odborných pojmenování.

Obě učebnice se mohou podílet na rozvoji kompetencí pracovních a to především texty, které pojednávají o určitých povoláních. V případě učebnice SPN se jedná o texty 17/13, 21/7 a Co dělají kaskadéři, v učebnici nakladatelství Fraus jde o text Vyprošťovací kleště.

Text Český vynálezce František Křížík z učebnice SPN má potenciál pěstovat v žácích úctu ke kulturnímu dědictví, tedy k rozvoji kompetencí občanských.

Učebnice nakladatelství Fraus svými texty o šikaně a ostrakismu podporuje rozvoj kompetencí sociálních a personálních a to především v bodě: „*na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů*.“⁴⁶

- **Tvarosloví**

Z hlediska možností rozvoje klíčových kompetencí shledáváme texty v tomto tematickém okruhu u obou učebnic jako podnětné pro rozvoj kompetencí k učení a kompetencí občanských. V případě prvních jmenovaných se jedná o oblast osvojování termínů a u učebnice nakladatelství Fraus i o pozitivní postoj k učení (humorné texty). U druhých jmenovaných může docházet k jejich rozvoji

---

⁴⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s.14

⁴⁶ Tamtéž s. 16

prostřednictvím pěstování úcty ke kulturnímu a historickému dědictví (texty o muzeích a památkách).

Vzhledem k malému počtu textů v učebnici SPN však nelze hovořit o přílišné podpoře rozvoje klíčových kompetencí.

- **Pravopis**

Ukázky použité v tomto tematickém okruhu v učebnici SPN shledáváme jako velmi podnětné pro rozvoj kompetencí občanských, a to hned v několika bodech. Za prvé citováním z děl českých autorů podporuje v žácích pozitivní vztah ke kulturnímu dědictví a za druhé akcentem na vztah člověka k přírodě se podílí na tom, že *„žák chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti.“*⁴⁷ Úryvek Jaro v Ratibořickém údolí by mohl přispět k osobnostnímu růstu žáků a tedy podpořit rozvoj kompetencí sociálních a personálních.

Ačkoli jsou v tomto tematickém okruhu učebnice nakladatelství Fraus pouze dva texty, jsou svým obsahem velmi podnětné. Text převzatý z Deklarace nezávislosti USA v sobě skrývá velký potenciál pro rozvoj kompetencí občanských a to v bodech: *„žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí ... chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu.“*⁴⁸ Druhý z textů – Věčný tulák Charlie – taktéž podporuje rozvoj občanských kompetencí (úcta ke kulturnímu dědictví) a zároveň popisem jednoho z gagů přispívá k pozitivnímu přístupu žáků k učení, obdobně jako všechny humorné texty.

---

⁴⁷KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 16

⁴⁸Tamtéž s. 16

- **Sloh**

Texty použité v tomto tematickém okruhu můžeme v případě obou učebnic rozdělit do několika skupin, podle toho, které kompetence jimi mohou být rozvíjeny.

- První skupinu tvoří texty, které byly převzaty z beletrie české i zahraniční. Jimi může být podporován vztah a úcta ke kulturnímu dědictví a tím rozvíjeny kompetence občanské.
- Do druhé skupiny řadíme texty s historickou tematikou, např. texty v učebnici SPN 168/3, 171/3, 176/2. Texty se podílejí na rozvoji kompetencí občanských ve stejném smyslu jako ty předchozí.
- Další skupinou jsou texty odborné, prostřednictvím nichž mohou být rozvíjeny kompetence k učení v bodě: „*operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy.*“⁴⁹ Takovéto texty nalezneme v obou učebnicích především v kapitolách Výklad a Výtah.
- Do čtvrté skupiny řadíme texty humorné. Více takových textů nalezneme v učebnici nakladatelství Fraus, vyskytují se téměř v každé kapitole (např. 101/3, 103/8 či Na prahu záhad), ale vyskytují se i v učebnici SPN (např. text 154/1, 155/3, 173/5). Je prokázáno, že humor ve vyučování přispívá k pozitivnímu vnímání učení žáky a tím k rozvoji kompetencí k učení.
- Poslední skupina je tvořena texty popisujícími vlastnosti lidí a vztahy mezi nimi. Tyto texty nalezneme v kapitolách Charakteristika (např. v učebnici SPN 146/1, 148/2, 149/B, 153/14) či Úvaha (např. v učebnici nakladatelství Fraus text Tak nevím). Díky obsahu, který je zaměřen na osobnost jedince či na interpersonální vztahy, sledujeme

---

⁴⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 16

tyto texty podnětnými pro rozvoj kompetencí sociálních a osobních.

Kromě těchto skupin textů jsme v učebnicích našli i několik textů, které se mohou podílet na rozvoji jiných než výše jmenovaných kompetencí. Např. text Za školou z učebnice nakladatelství Fraus může být vnímán, jako poučení o nutnosti přijmout zodpovědnost za své chování, a tím by mohl přispět k rozvoji kompetencí k řešení problémů. Nebo např. texty ze cvičení 120/6, které jsou popisy pracovního postupu, mohou přispívat k rozvoji kompetencí pracovních.

4.2.3 Výkladový text

Problematikou výkladového textu se budeme zabývat jen okrajově. Prvním důvodem je rozsah této práce, který nám neumožňuje podobnější analýzu všech komponent učebnic. Druhým důvodem je přesvědčení, že podrobná analýza výkladových textů v obou učebnicích a jejich komparace není pro účely této práce nezbytně nutná, neboť výkladový text je svou podstatou textem odborným, a tedy napomáhá rozvoji především kompetencí k učení.

Srovnáme-li výkladové texty v obou učebnicích, dospějeme k závěru, že texty v učebnici nakladatelství Fraus jsou oproti textům v učebnici SPN kratší a obsahují méně konkrétních příkladů. Tento rozdíl je patrný v tematickém okruhu Tvarosloví, kde jsou v učebnici nakladatelství Fraus jednotlivé typy skloňování obecných jmen přejatých nastíněny jen v bodech a za použití 1 či 2 příkladů. Naproti tomu v učebnici SPN jsou příkladová slova vyskloňována ve všech pádech, a tím se výklad stává pochopitelnějším.

Názornost výkladu nemůžeme učebnici nakladatelství Fraus upřít. V některých kapitolách je jí docíleno užitím vhodných ilustrací – např. strom znázorňující jednotlivé větve indoevropských jazyků či mapa České republiky zachycující rozložení nářečních skupin.

Shledáváme tedy obě učebnice v tomto bodě jako dostatečně vybavené a tedy schopné přispívat k rozvoji kompetencí k učení.

4.2.4 Shrnutí

V obou učebnicích nalezneme velké množství souvislých textů, které mohou přispívat ve větší či menší míře k rozvoji kompetencí k učení, k řešení problémů, pracovních, komunikativních, sociálních a personálních či občanských.

V učebnici SPN nalezneme převážně texty umělecké, převzaté z děl různých českých i zahraničních autorů. Díky tomu shledáváme učebnici v oblasti textů jako podnětnou pro rozvoj především kompetencí občanských. Autoři se orientují na prezentaci klasických, umělecky hodnotných textů.

Naproti tomu v učebnici nakladatelství Fraus jsou využity nejen úryvky z děl spisovatelů, ale texty jsou přejímány např. z encyklopedií, jiných učebnic či periodik. Velkou úlohu v textech sehrává vtip. Využitím současných a humorných textů je zřejmé, že záměrem autorek bylo vytvořit zábavnou a moderní učebnici, která by v žácích vzbuzovala pozitivní vztah k učení. Proto vidíme potenciál učebnice nakladatelství Fraus zejména v rozvoji kompetencí k učení.

4.3 Druhy cvičení

V této kapitole se zaměříme na jednu z oblastí verbální složky, konkrétně na regulační text a otázky. Bude nás zajímat nejen různorodost těchto komponentů, ale i to, zda vybízejí k samostatné práci či ke kooperaci.

Různorodost cvičení může přispívat především k rozvoji kompetencí:

- **k učení** a to v bodech: „*vybírá a využívá pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie*“,⁵⁰ protože různé úkoly vyžadují různé způsoby a metody řešení. A dále v bodě: „*má pozitivní vztah k učení*“,⁵¹ neboť předpokládáme, že pestrost úkolů povede k větší aktivizaci žáků a naopak opakování stejných cvičení několikrát za

---

⁵⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 14

⁵¹ Tamtéž s. 14

sebou bude mít za následek monotónnost práce, únavu žáků a následnou ztrátu zájmu o učení.

- **k řešení problémů**, vezmeme-li v úvahu, že každé cvičení je v podstatě problémem. Různorodost cvičení představuje rozpětí škály problémů, které jsou žáci schopni úspěšně vyřešit.
- **komunikativních** ve smyslu, že žák je schopen smysluplně a formálně i obsahově správně odpovídat na různé otázky, které jsou ve cvičeních formulovány. Tím by různorodost cvičení přispívala k rozvoji těchto kompetencí v bodě: „*žák formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu.*“⁵²
- **pracovních** a to v bodě: „*žák se adaptuje na změněné nebo nové pracovní podmínky.*“⁵³ Vycházíme z předpokladu, že častá změna činnosti, kterou střídání různých druhů cvičení bezesporu je, přispívá k lepší adaptabilitě žáků. Jsou-li cvičení založena na stejném principu, žák se nemá čemu přizpůsobovat, aplikuje stále stejný postup a případná změna pro něj bude větší zátěží, než kdyby mu byla předkládána stále jiná cvičení.

Cvičení zaměřená na samostatnou práci přispívají k rozvoji kompetencí:

- **k učení** v bodě: „*samostatně pozoruje a experimentuje.*“⁵⁴
- **k řešení problémů** a to v bodě: „*samostatně řeší problémy.*“⁵⁵

---

⁵² KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 15

⁵³ Tamtéž s. 17

⁵⁴ Tamtéž s. 14

⁵⁵ Tamtéž s. 15

Cvičení zaměřená na práci ve skupině a tedy předpokládající kooperaci mezi členy budou u žáků rozvíjet kompetence:

- **komunikativní** především v bodě: „*naslouchá promlouvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor a vhodně argumentuje.*“⁵⁶ Tuto dovednost si nelze osvojit při samostatné práci, k jejímu rozvoji je zapotřebí mít možnost komunikovat s ostatními.
- **sociální a personální** téměř ve všech bodech. Aby byla práce ve skupině efektivní a vedla k cíli, je třeba, aby se žáci podíleli na příjemné atmosféře, aby podporovali otevřenou diskuzi a aby se vzájemně respektovali.
- **občanské** a to v bodě: „*žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení,*“⁵⁷ neboť respekt k druhým je základem pro efektivní kooperaci.

4.3.1 Různorodost cvičení

V této kapitole se zaměříme na určení počtu jednotlivých druhů cvičení v daných tematických okruzích a kapitolách. Kromě kvantifikace druhů cvičení nás bude zajímat i posloupnost cvičení v rámci kapitol, tedy to, zda se za sebou vyskytují stejné druhy cvičení, nebo zda je skladba různorodá.

U jednotlivých úloh, které obsahují ještě podotázky (a, b, c...), jsme hodnotili i tyto jednotlivé otázky (vzhledem k tomu, že ne všechny podotázky k jednomu cvičení patřily ke stejnému typu úloh). Obdobným způsobem jsme postupovali i u úloh, jejichž zadání mělo podobu jedné otázky, ale fakticky obsahovalo dva různé úkoly.

---

⁵⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s. 15

⁵⁷ Tamtéž s. 16

U učebnice nakladatelství Fraus jsme se rozhodli neanalyzovat doplňující otázky a úkoly uvedené v postranní liště a v oddílu Hledání souvislostí. Pozornost jsme zaměřili jen na cvičení v hlavní části učebnice.

Stejný postup jsme uplatnili i v případě učebnice SPN u úkolů v oddílech Témata k diskuzi v tematickém okruhu Sloh.

Pro analýzu učebnic z hlediska druhů cvičení jsme si vybrali klasifikaci uváděnou v Didaktice českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ (Hauser a kol., 1994), konkrétně klasifikaci cvičení podle způsobu práce. Argumentem pro volbu právě této taxonomie je především to, že se jedná o klasifikaci cvičení vytvořenou pro výuku českého jazyka. V případě jiných dělení cvičení (vytvořených např. Tollingerovou) bychom museli taxonomie upravovat pro potřeby výuky českého jazyka.

Autoři uvádějí 7 druhů cvičení. My jsme tuto klasifikaci upravili, vynechali jsme 1. a 7. skupinu, rozdělili jsme 4. skupinu na dvě a přidali jsme několik vlastních skupin. V učebnicích se pokusíme přiřadit každé cvičení k jedné z následujících skupin:

4.3.1.1 Cvičení doplňovací

Úkolem žáků je doplnit vynechanou část textu. Chybět mohou jednotlivá písmena, slabiky, celá slova či slovní spojení. Tato cvičení bývají uvozena příkazem *Doplň.*

Výhoda těchto cvičení spočívá především v tom, že žáci intenzivně procvičují pouze určitý jev. Nevýhodou je, že si žáci nevytvoří návyk vnímat daný jev v kontextu (např. nenaučí se psát celé slovo, protože doplňují pouze chybějící písmena). Je-li možnost doplňovat chybějící písmena či slova přímo do materiálů, pak jsou tato cvičení časově velmi úsporná. Většinou jsou ale slova žáky přepisována a tato výhoda se ztrácí. Řešením může být použití průhledné fólie.

Cvičení lze užít k procvičování v hodině, a to jak pro individuální práci, tak pro skupinovou. Doplňovací cvičení by neměla být zadávána jako domácí úkol,

neboť bude chybět okamžitá zpětná vazba a hrozí, že si žáci zafixují špatný způsob řešení.

4.3.1.2 Cvičení obměňovací a transformační

Tato cvičení jsou dle autorů náročnější, neboť k úspěšnému vyřešení je třeba, aby žáci pracovali s ohledem na kontext, na smysl celé věty, popř. textu. „Cvičení tohoto druhu jsou vydatnější nežli cvičení doplňovací, vyžadují větší úsilí a zajišťují aktivnější přístup žáků k řešení.“⁵⁸ Ve cvičeních obměňovacích mají žáci za úkol obměňovat tvary slov, dle zadání nahradit dané slovo jiným. Cvičení transformační jsou zaměřena na změny v rovině syntaktické (např. nahrazení větného členu vedlejší větou).

V pokynech se nejčastěji objevují slova jako *Nahraďte*, *Změňte*, *Převed'te*, *Uved'te*. Cvičení lze využít jak pro samostatnou tak pro skupinovou práci ve škole či jako domácí úkol.

4.3.1.3 Cvičení vyhledávací

V těchto cvičeních mají žáci za úkol nalézt určité slovo, slovní spojení či jev dle zadaných parametrů. V zadání těchto druhů cvičení se vyskytují slova jako *Najdi*, *Vyhledej*.

Do této skupiny cvičení jsme zařadili i cvičení, jejichž podstatou je práce s jazykovou příručkou, se Slovníkem spisovné češtiny či se Slovníkem cizích slov.

4.3.1.4 Cvičení určovací

V těchto cvičeních mají žáci určit kategorii daného slova, popř. druh věty, souvětí. Často bývají uvozena slovesem *Určete*.

My jsme tento typ rozšířili ještě o cvičení, v nichž se má přiřadit jedna informace k jiné, např. *Jaká budova je znázorněna na obrázku?*

---

⁵⁸ HAUSER, P.; KNESELOVÁ, H.; ONDRÁŠKOVÁ, K.. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ : Díl I. : Obecná část*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 1994. s. 29

Společně s předcházejícím typem cvičení mohou být užita jako pro samostatnou tak pro individuální práci. Jejich zařazení je vhodné do úvodu hodiny, kdy slouží k zopakování látky starší, na kterou má být navázáno.

4.3.1.5 Cvičení konstrukční

Mezi tato cvičení řadíme všechna, kde žáci tvoří vlastní texty. Žáci mají za úkol vytvořit část nebo celé sdělení s využitím osvojených znalostí. Tato cvičení tvoří spojnicí mezi gramatikou a slohem.

Svým komplexním charakterem se řadí mezi náročnější typ cvičení, neboť je v nich ověřováno více znalostí a dovedností zároveň. Dle autorů je lepší tato cvičení zařadit na konec probíraného učiva. Rozsáhlejší vypracování cvičení je vhodné, kvůli časové úspoře, zadat jako domácí úkol.

Tuto skupinu jsme rozšířili ještě o cvičení vyjmenovávací, jejichž základem je něco vyjmenovat nebo uvést příklad. Nejedná se sice o celé texty, ale i přesto soudíme, že jsou tyto dvě skupiny svou podstatou totožné.

4.3.1.6 Cvičení rozborová

Jako cvičení rozborová jsou označována všechna cvičení, jejichž základem je jazykový rozbor. Tato cvičení mohou sloužit jak k procvičení látky, tak pro kontrolu jejího zvládnutí. Mohou být zadávána k samostatné práci či mohou být vypracovávána skupinově.

4.3.1.7 Cvičení korekční

Základem těchto cvičení je práce s chybou. Žáci mají za úkol najít chybu, opravit ji, či zdůvodnit, v čem spočívala.

4.3.1.8 Cvičení srovnávací

Tato skupina cvičení zahrnuje úkoly, kdy mají žáci porovnat dvě a více položek, mají říci, v čem se shodují a v čem spočívá rozdíl mezi nimi. V zadání úkolů nalezneme slovesa jako *Srovnej* či *Porovnej*.

4.3.1.9 Cvičení zaškrťovací

Tato skupina cvičení byla přidána až na základě analýzy druhů cvičení v učebnici nakladatelství Fraus. Jedná se typ cvičení, kde jsou užity otázky s uzavřenými odpověďmi. Žák má jen zvolit jednu z variant. Bývají uvozena příkazy jako je *Zaškrtni*, *Zakroužkuj* či *Vyber správnou odpověď*.

4.3.1.10 Cvičení zdůvodňovací a vysvětlovací

Podstatou těchto cvičení je zdůvodnit daný jev či vysvětlit význam slova, slovního spojení či věty.

4.3.1.11 Cvičení na porozumění textu

Do této skupiny řadíme všechna cvičení, která se vztahují k textu a ověřují, zda mu žáci porozuměli.

4.3.1.12 Ostatní cvičení

Cvičení, která nebude možno přiřadit k žádné z předešlých skupin, zařadíme mezi cvičení ostatní. Dále sem patří i aktivity, tedy cvičení, jejichž podstata spočívá např. v kolektivní práci žáků, práci s jinými zdroji informací než je učebnice či jazyková příručka atd.

V následujících kapitolách budou uvedeny pouze souhrnné údaje. Podrobný rozpis je umístěn v Příloze 8.

Abychom mohli objektivně říci, zda je daná kapitola co do druhů cvičení různorodá či naopak jednotvárná, stanovili jsme si procenta, která nám tvoří hranici. Vyskytne-li se v kapitole jeden druh cvičení více než v polovině případů, pak hodnotíme tuto kapitolu jako velmi jednotvárnou a tedy nepodnětnou pro rozvoj klíčových kompetencí (v Příloze 8 podbarveno červeně). Je-li zastoupení nejfrekventovanější skupiny cvičení nižší než 25%, pak shledáváme tuto kapitolu jako různorodou a tedy schopnou přispívat k rozvoji klíčových kompetencí (v Příloze 8 podbarveno zeleně). Pohybuje-li se frekvence výskytu nejpočetnější skupiny cvičení mezi těmito hranicemi, pak daná kapitola skýtá možnosti rozvoje klíčových kompetencí, ale bylo by vhodné dbát na pořadí jednotlivých cvičení tak, aby se za

sebou v hodinách nevyskytovala cvičení ze stejné skupiny (v Příloze 8 podbarveno žlutě).

4.3.1.13 Učebnice nakladatelství Fraus

Přiřadit jednotlivá cvičení ke skupinám tak, jak jsme je vytyčili, bylo značně složité. Jednotlivá zadání úloh mnohdy neobsahovala typická slovesa pro daný druh cvičení. Navíc určité sloveso charakteristické pro jednu skupinu cvičení se vyskytlo v zadání jiného druhu cvičení a díky tomu nebylo v některých případech možné jednoznačně říci, o jaký druh cvičení se jedná.

V námi zkoumané části učebnice se vyskytovalo celkem 325 úloh, které reprezentovaly všech 12 skupin cvičení. Nejvíce zastoupeným druhem byla cvičení konstrukční (59 cvičení), dále určovací (44 cvičení) a skupina cvičení ostatních (42 cvičení). Poměr nejčetnější skupiny cvičení ku celkovému počtu úloh v námi zkoumané části učebnice se pohybuje pod hranicí 25% a lze tedy říci, že jako celek je učebnice, co do skladby cvičení, velmi rozmanitá.

Také dílčí části vykazují značnou heterogenitu. Kapitoly Tvoření slov (tematický okruh Nauka o slovní zásobě) a Skloňování (tematický okruh Tvarosloví) a tematický okruh Pravopis shledáváme jako velmi různorodé. V ostatních kapitolách se poměr nejčastěji se vyskytujícího druhu cvičení ku celkovému počtu úloh v kapitole pohyboval v rozmezí 25% - 50%. Skladbu cvičení hodnotíme i přesto jako různorodou, neboť cvičení jsou za sebou řazena tak, že se jednotlivé druhy neopakují nebo se jedná o činnosti tvořivé (tematický okruh Sloh).

4.3.1.14 Učebnice SPN

Přiřazení cvičení z učebnice SPN k jednotlivým skupinám bylo snazší, než tomu bylo v případě cvičení nakladatelství Fraus. Důvodem může být i fakt, že nalezneme stejné jméno mezi autory využitě klasifikace druhů cvičení a autory učebnice SPN.

Celkově obsahuje námi zkoumaná část učebnice 351 cvičení. Nalezli jsme v ní téměř všechny skupiny cvičení. Nejčetnější skupinou jsou cvičení konstrukční

(65 cvičení), dále cvičení obměňovací a transformační (43 cvičení) a zdůvodňovací a vysvětlovací (40 cvičení).

Jako celek působí učebnice rozmanitě, ale některé její části jsou založeny na omezeném repertoáru cvičení. Řadíme k nim obě kapitoly tematického okruhu Obecné výklady o českém jazyce, tematický okruh Pravopis a kapitolu Skloňování z tematického okruhu Tvarosloví. Kromě malého počtu druhů cvičení nalezneme navíc v tematických okruzích Obecné výklady o českém jazyce a Pravopis stále stejná zadání úloh. Lze tedy předpokládat, že v průběhu práce na cvičeních bude pozornost žáků klesat a žáci se začnou nudit, neboť bude jejich aktivita spočívat na stále stejném principu.

V kapitolách z tematického okruhu Nauka o slovní zásobě a téměř všechny kapitoly tematického okruhu Sloh (vyjma kapitoly Výklad) se procentuální zastoupení nejčtenější skupiny cvičení pohybuje v rozmezí 25 – 50%. Ze stejného důvodu jako u obdobných kapitol v učebnici nakladatelství Fraus shledáváme tyto části učebnice jako různorodé.

Pouze dvě kapitoly této učebnice (Slovesný vid z tematického okruhu Tvarosloví a Výklad z tematického okruhu Sloh) splnily kritérium různorodosti.

4.3.1.15 Srovnání

V celkovém součtu druhů cvičení můžeme říci, že jsou výsledky obou učebnic téměř shodné. Obě obsahují přibližně stejné množství úloh, v obou učebnicích procentuální zastoupení nejčtenější skupiny nepřesáhlo 25%.

Rozdíly však přece jen nalezneme. V učebnici SPN se nevyskytla cvičení zaškrťovací. V učebnici nakladatelství Fraus jsme skladbu cvičení žádného z tematických okruhů či žádné z kapitol neshledali jako homogenní. Dále je třeba upozornit na fakt, že cvičení některých tematických okruhů v učebnici SPN jsou založena na stále stejném principu. V součtu se učebnice SPN jeví jako různorodá, ale dílčí výsledky ukazují na jednotvárnost částí. Z tohoto důvodu shledáváme učebnici nakladatelství Fraus po stránce druhů cvičení jako lépe vybavenou.

4.3.2 Cvičení zaměřená na samostatnou práci či spolupráci

V této kapitole se zaměříme na určení počtu cvičení, která je možno využít pro skupinovou práci a tím u žáků rozvíjet schopnost efektivní spolupráce. Bude nás také zajímat množství cvičení, která podporují samostatné řešení problému.

Do analýzy jsme zahrnuli veškeré aktivity i cvičení, které se v učebnicích vyskytují.

4.3.2.1 Učebnice nakladatelství Fraus

Ačkoli je v úvodu popsán pomocný symbol pro skupinovou práci, v námi zkoumaných tematických okruzích jsme jej našli pouze dvakrát. Pokynů, které by vyzývaly přímo ke skupinové práci, se vyskytuje v učebnici jen několik (13/8, 94/9a, 95/13d, 99/6B, 113/3 - 5, 116/12, 123/11d). Většina z těchto cvičení se nachází v tematickém okruhu Sloh a hlavním úkolem žáků je diskutovat nad daným problémem.

Lze proto konstatovat, že je většina cvičení a aktivit zaměřena na samostatnou práci či frontální výuku.

4.3.2.2 Učebnice SPN

Ani v učebnici SPN nenalezneme mnoho cvičení, která by ve svém zadání měla výzvu ke spolupráci v rámci skupin. Vyskytují se pouze v tematickém okruhu Sloh v oddíle Témata pro konverzaci. Opět se jedná o náměty k diskuzi.

Shledáváme, že většina cvičení a aktivit je cílena na samostatnou práci či frontální výuku.

4.3.2.3 Srovnání

Z popisu jednotlivých učebnic vyplývá, že v obou nalezneme vesměs jen náměty pro skupinovou diskuzi a to pouze v tematickém okruhu Sloh.

4.3.3 Shrnutí

Na základě zjištěných dat předpokládáme, že učebnice nakladatelství Fraus má veškeré předpoklady k tomu, aby mohla prostřednictvím rozmanitých druhů cvičení rozvíjet kompetence ve všech bodech tak, jak byly popsány v úvodu kapitoly. Dále ji shledáváme podnětnou pro rozvoj kompetencí k učení a k řešení problémů v bodě samostatnost a naopak jen částečně vybavenou pro rozvoj kompetencí komunikativních, sociálních a personálních a občanských ve smyslu podněcování žáků ke spolupráci.

Učebnici SPN hodnotíme oproti učebnici nakladatelství Fraus jako méně podnětnou pro rozvoj klíčových kompetencí. Soudíme, že některé z tematických okruhů nebudou příliš přispívat k osvojení si např. schopnosti adaptability na změněné pracovní podmínky či k tvorbě pozitivního vztahu žáků k učení. Přesto nelze říci, že by vliv učebnice SPN na rozvoj klíčových kompetencí byl nulový. Cvičení v učebnici budou bezesporu přispívat k osvojení kompetencí k učení (samostatná práce, strategie učení) a k řešení problémů. Obdobně jako učebnice nakladatelství Fraus bude učebnice SPN jen částečně napomáhat osvojení schopností a dovedností potřebných k efektivní spolupráci.

4.4 Odkazy na jiné předměty

V této kapitole bude zaměřena pozornost na komponenty učebnice, které se vztahují k jiným předmětům či oborům lidské činnosti.

Odkazy na jiné předměty mohou přispívat k rozvoji hned několika klíčových kompetencí. Jsou jimi:

- **kompetence k učení**, neboť: *„žák na konci základního vzdělávání operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích*

oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy.“⁵⁹

- **k řešení problému** a to v bodě: *„vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení.“⁶⁰* K řešení některých problémů je třeba propojit znalosti a dovednosti z různých oblastí, neomezovat se pouze na probíraný předmět. Dále mohou být kompetence k řešení problémů rozvíjeny i odkazy na dřívější látku, na předchozí řešení problému a přenesení zkušeností z jedné situace na situaci novou.
- **komunikativní**, ve smyslu rozvoje schopnosti chápat různá sdělení.
- **občanské**, které mohou být podporovány odkazy na politickou situaci, sportovní a kulturní dění či na problematiku životního prostředí.
- **pracovní**, a to v bodě: *„žák využívá znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech v zájmu vlastního rozvoje i své přípravy na budoucnost.“⁶¹*

4.4.1.1 Učebnice nakladatelství Fraus

K tomuto účelu slouží v učebnici nakladatelství Fraus postranní lišta a oddíl Hledání souvislostí. V postranní liště nalezneme doplňující informace či otázky, které se týkají informace v hlavní části učebnice a zároveň tím odkazují na jiný předmět, jiný zdroj informací atd. Oddíl Hledání souvislostí slouží především k prezentaci aktuálního tématu či nastolení nějakého praktického problému (např. orientace v mapě). V elektronické učebnici při použití mezipředmětových vztahů může učitel přepnout do učebnic jiných předmětů, s jejichž učivem text souvisí.

---

⁵⁹KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání : se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007. s.14

⁶⁰Tamtéž s. 15

⁶¹Tamtéž s. 17

4.4.1.2 Učebnice SPN

V učebnici SPN nic obdobného, jako je postranní lišta, nenalezneme. Nelze však říci, že se propojení s jinými předměty nevyskytují. Bezsporně se v učebnici nacházejí (např. texty v kapitole Výklad), ale nejsou explicitně vyjádřeny,⁶² tak jako je tomu v učebnici nakladatelství Fraus. Učitel je odkázán pouze na své dovednosti hledat v textech, cvičeních a obrázcích spojitosti s jinými předměty a tato propojení pak žákům prezentovat. Učebnice mu v tomto směru nijak nepomáhá a práci neusnadňuje.

V rámci tematického okruhu Sloh se v učebnici SPN vyskytuje oddíl Témata ke konverzaci, o kterém jsme se zmínili již výše. Jeho úlohu je možno přirovnat k roli oddílu Hledání souvislostí v učebnici nakladatelství Fraus. Prostřednictvím tohoto oddílu jsou nastolovány problémy, o nichž mají žáci diskutovat, vyhledávat si k nim další informace atd. Mezi tématy nalezneme např. ničení cizích věcí, mezilidské vztahy, spravedlnost, cestování či módu.

4.4.1.3 Srovnání

Shrme-li naše poznatky z oblasti propojení učiva prezentovaného v učebnicích s jinými předměty, lze říci, že učebnice nakladatelství Fraus má v tomto směru oproti učebnici SPN značnou převahu. Prostřednictvím postranní lišty může učitel poukazovat na spojitost probírané látky, tématu, slova s jiným předmětem. Učitel tedy nemusí připravovat složité „oslí můstky“ k odkazu na učivo jiného předmětu a ani nemusí mít k dispozici další pomůcky. Vše, co potřebuje, mu poskytuje učebnice. Tento komponent učebnici SPN chybí a tuto absenci shledáváme jako výrazný nedostatek.

Ze srovnání vyplývá, že větší potenciál rozvíjet klíčové kompetence v bodech popsaných výše má učebnice nakladatelství Fraus. Nelze však říci, že by se učebnice SPN vůbec nepodílela na rozvoji těchto kompetencí, podílí se, ale v mnohem menší míře.

---

⁶² Výjimku tvoří jen několik málo úkolů v tematickém okruhu Sloh.

4.5 Shrnutí

Námi zkoumanou část učebnice nakladatelství Fraus hodnotíme dle kritéria:

- **grafická stránka** jako velmi podnětnou pro rozvoj kompetencí k učení a komunikativních kompetencí.
- **texty** jako dostatečně vybavenou pro rozvoj všech klíčových kompetencí, avšak největší potenciál spatřujeme v oblasti rozvoje kompetencí k učení.
- **druhy cvičení** jako mající potenciál rozvíjet všechny klíčové kompetence.
- **odkazy na jiné předměty** jako velmi podnětnou pro rozvoj všech kompetencí vyjma kompetencí sociálních a personálních.

Celkově shledáváme námi zkoumané části učebnice nakladatelství Fraus jako vyhovující požadavkům RVP ZV. Drobným nedostatkem je malý počet cvičení a aktivit zaměřených na skupinovou práci a spolupráci.

Námi zkoumaná část učebnice SPN se jeví dle kritéria:

- **grafická stránka** jako málo podnětnou pro rozvoj kompetencí k učení a komunikativních kompetencí. Větší potenciál vidíme v možnostech rozvoje kompetencí občanských.
- **texty** jako dostatečně vybavenou pro rozvoj všech klíčových kompetencí, avšak největší potenciál spatřujeme v oblasti rozvoje kompetencí občanských.
- **druhy cvičení** jako málo podnětnou pro rozvoj kompetencí pracovních a kompetencí k učení (motivační složka) a jako dostatečně podnětnou pro rozvoj kompetencí k učení (strategie a metody, samostatnost), sociálních a personálních a občanských a jako velmi podnětnou pro rozvoj kompetencí k řešení problémů a komunikativních.

- **odkazy na jiné předměty** jako nedostatečně vybavenou pro rozvoj kompetencí k učení, k řešení problémů, občanských a pracovních.

Na základě výsledků analýz hodnotíme námi zkoumané části učebnice SPN jako nedostatečně vyhovující požadavkům RVP ZV. Největší nedostatky spatřujeme v malém počtu ilustrací, v zastaralejších textech, které v porovnání s texty v učebnici nakladatelství Fraus nebudou nejspíše pro žáky atraktivní, dále v absenci explicitně vyjádřených odkazů na jiné předměty, také v častém opakování stejného druhu cvičení v rámci jednotlivých tematických okruhů a malém množství cvičení podporujících kooperaci.

4.6 Porovnání s výsledky dotazníkového šetření

Porovnáme-li data zjištěná v dotazníkovém šetření s výsledky analýz, vidíme, že učebnice nakladatelství Fraus vyhovuje dle mínění učitelů i dle našich zjištění požadavkům RVP ZV. Obdobnou shodu mezi názory učitelů a námi zjištěnými daty nalezneme i v případě učebnice SPN. I výsledky analýzy ukazují na to, že tato učebnice zcela neodpovídá požadavkům RVP ZV.

Dle našich zjištění jsou učebnicí nakladatelství Fraus nejvíce rozvíjeny kompetence k učení a komunikativní kompetence, nejméně kompetence sociální a personální, což koresponduje s výsledky dotazníkového šetření.

V případě učebnice SPN však takovou shodu nenalezneme. Výsledky analýzy jsou značně sporné. Některé z kompetencí jsou učebnicí v určitých bodech podporovány a v jiných zase zcela nerozvíjeny, např. kompetence k učení. I názory učitelů se v tomto bodě dostaly do rozporu, neboť část z nich soudila, že učebnice rozvíjí nejvíce kompetence komunikativní a část naopak tvrdila, že právě tyto kompetence jsou učebnicí rozvíjeny nejméně. Jak je zřejmé, učebnice rozvíjí klíčové kompetence jen zčásti, a proto jsme se pokusili navrhnout způsoby kompenzace největších nedostatků.

5. Návrhy na doplnění učebnic

V této kapitole se pokusíme nastínit postupy, jak by mohly být kompenzovány či odstraněny nedostatky, které jsme zjistili.

Ohledně **grafického zpracování** doporučujeme zvýšit počet ilustrací a zároveň zmenšit jejich velikost. Tím bude učebnice zpestřena a navíc, volbou vhodných ilustrací může být vytvořen podklad pro odkazy na jiné předměty.

V případě motivačních **textů cvičení** navrhujeme volit i texty od současných spisovatelů českých i zahraničních. Bylo by vhodné ukázky doplnit novějšími a pro žáky přitažlivými texty. Vhodným prostředkem ke zvýšení atraktivity učebnice může být např. i využití humoru.

Další výtkou bylo málo explicitních **odkazů na jiné předměty**. Ty by mohly mít podobu např. poznámky pod čarou, barevně odděleného textu pod cvičením či postranní lišty, jako tomu je v učebnici nakladatelství Fraus.

Zásadní výhrady máme ke **stejnorodosti cvičení** v některých tematických okruzích či kapitolách. Jsou jimi okruh Obecné výklady o českém jazyce a Pravopis a kapitola Skloňování. Cvičení v těchto okruzích jsou založena stále na stejném principu. Tento nedostatek jsme se pokusili odstranit návrhem pracovních listů a vyučovacích hodin, které budou popsány v následujících kapitolách.

Posledním jmenovaným nedostatkem bylo malé množství cvičení či aktivit zaměřených na **skupinovou práci**. I tento nedostatek jsme se pokusili odstranit v pracovních listech, neboť některé z nich jsou zaměřeny na skupinovou práci.

5.1 Návrhy úprav kapitoly Útvary českého jazyka

Pro odstranění nedostatků, které jsme v této kapitole identifikovali, jsme se rozhodli sestavit pracovní list,⁶³ na jehož vyplnění by žáci pracovali ve skupinách. Jako podklady pro vypracování pracovních listů by žákům mohly sloužit výklady

---

⁶³ Viz Příloha 9.

podobné pasážím z různých učebnic,⁶⁴ upravené části odborných publikací⁶⁵ či internet.

Ve výuce je možno použít i některé nahrávky, na nichž lze sledovat znaky nářečí, slangu či argotu. Např.:

- **nářečí slezská** – Pavel Dobeš – Zapomenutý trumf⁶⁶

- **nářečí podkrkonošská** - Jak Trautenberg lovil v Krakonošově revíru⁶⁷

- **nářečí východomoravská** – Fleret - Zafúkané⁶⁸

- **brněnský hantec** – Bebino⁶⁹

V hodinách je možné využít mapu,⁷⁰ která znázorňuje nářečí na našem území a zároveň obsahuje charakteristiky jednotlivých nářečních skupin. Tuto mapu by bylo vhodné kombinovat např. s texty z učebnice, na nichž by učitel mohl demonstrovat jednotlivé znaky nářečí.

5.2 Návrhy úprav kapitoly Slovenské jazyky

V této kapitole směřovaly největší výtky k obsahům textů, které měly být žáky překládány. Texty byly převážně umělecké a znalosti či dovednosti osvojené touto cestou mohli žáci jen stěží využít v praktickém životě. Z tohoto důvodu jsme se

---

⁶⁴ Např. HEDVIČÁKOVÁ, J.; MÜLLEROVÁ, E. *Český jazyk pro 9. ročník základní školy: 1.* 1. vydání. Praha : Septima, 1993. s. 18 - 19 či KRAUSOVÁ, Z.; TERŠOVÁ, R. *Český jazyk 7 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.* 1. vydání. Plzeň : Fraus, 2004. s. 98 - 99

⁶⁵ Např. KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedický slovník češtiny.* 1. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 393, s. 405 - 406 ; ČECHOVÁ, M. *Čeština : Řeč a jazyk.* 2. vydání. Praha : ISV, 2000. s. 24 - 27

⁶⁶ BASNIKP. *Pavel Dobeš Zapomenutý trumf.* [online]. Aktualizace 1.12.2010 [citováno 4.4. 2011] Dostupné z <http://www.youtube.com>

⁶⁷ KATRIN510. *I - Jak Trautenberg lovil v Krakonošově revíru.* [online]. Aktualizace 16.02.2008[citováno 4.4. 2011] Dostupné z <http://www.youtube.com>

⁶⁸ TRIBYT. *Fleret - Zafúkané.* [online]. Aktualizace 15.11.2007 [citováno 4.4. 2011] Dostupné z <http://www.youtube.com>

⁶⁹ JOHNYMX. *Úraz - bebino* [online]. Aktualizace 22.08.2007 [citováno 4.4. 2011] Dostupné z <http://www.youtube.com>

⁷⁰ KULDANOVÁ, PAVLÍNA. *Mapka českých nářečí.* [online], 2003. [citováno 31.3.2011] Dostupné z http://www.osu.cz/fpd/kcd/dokumenty/cestinapositi/kuldanova/mapka_01.htm

rozhodli vytvořit pracovní list⁷¹, ve kterém by se střídaly různé druhy cvičení, a zároveň by se prostřednictvím nich žáci dozvěděli v praxi použitelné informace. Tento pracovní list je možno využít jak samostatně, tak i v kombinaci se cvičeními v učebnici. Je možné jej zadat k vypracování jednotlivcům i skupinám, popř. vybrat vhodný pracovní list dle zájmů žáků (např. pracovní list s polštinou pro sportovně založené žáky⁷²).

5.3 Návrhy úprav tematického okruhu Pravopis

V tomto tematickém okruhu se vyskytly jen dva typy cvičení a to *Doplň* a *Zdůvodni*. Soudíme, že se díky tomu stává práce žáků monotónní a jejich výkonnost klesá. Vytvořili jsme soubor cvičení⁷³, kterými by mohla být výuka obohacena. Do souboru jsme zařadili jen ukázky typů cvičení, která je možno různě obměňovat.

5.4 Návrhy úprav kapitoly Skloňování

V této kapitole se vyskytovala cvičení především obměňovací a transformační, proto jsme se rozhodli přetvořit některá z cvičení do podoby cvičení zaškrtávacích, doplňovacích, přiřazovacích či srovnávacích⁷⁴. Dále se nám jeví jako vhodné využít pro zpestření výuky pracovní listy, které jsou v online podobě na stránkách nakladatelství Fraus.⁷⁵

---

⁷¹ Viz Příloha 10.

⁷² Jedna z částí je věnována názvům sportů.

⁷³ Viz Příloha 11.

⁷⁴ Viz. Příloha 12.

⁷⁵ Dostupné z <http://ucebnice.fraus.cz/rozsireni/on-line - podpora - cesky - jazyk/>

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, zda jsou obsahy prezentované ve dvou nejpoužívanějších učebnicích českého jazyka pro 8. ročník základních škol v souladu s požadavky RVP ZV.

Rozsah práce nám neumožnil zanalyzovat a porovnat obě učebnice dle všech požadavků RVP ZV a v celém rozsahu, proto jsme se museli zaměřit pouze na některé tematické okruhy a bylo nutné si stanovit jen omezený počet kritérií.

Dále jsme museli zvolit, která vydání učebnic a od kterého autorského kolektivu podrobíme analýze, neboť v dotazníkovém šetření jsme se zaměřili pouze na zjištění údaje, od kterého nakladatelství je učebnice učiteli používána. V případě učebnice nakladatelství Fraus jsme vybrali 1. vydání učebnice Český jazyk 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia od Z. Krausové a M. Paškové, které bylo vydáno v roce 2005. V případě učebnice SPN jsme zvolili 2. vydání učebnice Český jazyk pro 8. ročník základní školy od autorů V. Styblíka, M. Čechové, P. Hausera a E. Hošnové z roku 2005. Výsledky, které zde předkládáme, se týkají pouze těchto učebnic a v nich vytyčených okruhů, nelze je zobecnit na celé učivo prezentované učebnicemi.

Zásadní rozdíl mezi učebnicemi spatřujeme především v jejich schopnosti žáky dostatečně motivovat k učení. Chybí-li žákům motivace, nelze předpokládat, že by se u nich rozvíjely jakékoli kompetence, ačkoli se v učebnici nacházejí podněty k jejich osvojení.

Chování člověka může být motivováno buď vnitřními pohnutkami, potřebami či zvnějšku, tzv. incentive. (srovnej Lokšová; Lokša, 1999) Jak uvádí J. Mareš (Čáp; Mareš, 2001) vnitřními popudy mohou být např. potřeby žáků (především potřeba poznávací, sociální či výkonová), z vnějšku může učení stimulovat i učební text svou strukturou. *„Například přiměřený rozsah textu určeného k nastudování (studijní materiál neodrazuje svou tloušťkou, počet zadaných stran není příliš velký), jeho přitažlivé grafické ztvárnění (text barevně*

upoutá, je přehledný, rozlišuje informace podle důležitosti typem a velikostí písma), jeho zajímavá obrazová část (fotografie jsou zřetelné a neobvyklé, kresby srozumitelné a nápadité, grafy a diagramy pochopitelné), jeho promyšlené regulativní prvky, které vedou žáka při učení a poskytují mu zpětnou vazbu, nakolik učivu rozumí, apod. “⁷⁶

S těmito parametry korespondují i kritéria, která jsme pro analýzu a komparaci učebnic zvolili, tedy grafická stránka učebnice, texty, druhy cvičení a navíc ještě odkazy na jiné předměty.

Na základě výsledků analýz dle těchto kritérií shledáváme námi zkoumané části učebnice nakladatelství Fraus jako vyhovující požadavkům RVP ZV. Nejenže má tato učebnice potenciál podporovat u žáků rozvoj všech klíčových kompetencí, navíc svým moderním pojetím, graficky atraktivním zpracováním, humornými texty a různorodostí cvičení může ve velké míře motivovat žáky k učení.

Naopak námi zkoumané části učebnice SPN hodnotíme jako nevyhovující požadavkům RVP ZV. Zjištěné nedostatky mohou vést k tomu, že žáci ztratí o práci s učebnicí zájem a nebude v nich podporován pozitivní vztah ke vzdělávání.

Rozsah práce nám neumožňuje porovnat různá vydání učebnice SPN. Velice zajímavá a podnětná by mohla být zběžná analýza učebnice E. Hošnové z roku 2010, která by měla být sestavena již dle požadavků RVP ZV. Analýza by se mohla zaměřit pouze na to, zda se i v této nové učebnici vyskytují nedostatky identifikované ve starší verzi, či zda je autorka již eliminovala.

---

⁷⁶ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vydání. Praha : Portál, 2001. s. 479

Seznam literatury

ČÁP, JAN; MAREŠ, JIŘÍ. *Psychologie pro učitele*. 1. vydání. Praha : Portál, 2001. 656 s. ISBN 80 - 7178 - 463 - X

ČECHOVÁ, MARIE. *Čeština : Řeč a jazyk*. 2. vydání. Praha : ISV, 2000. 408 s. ISBN 80 - 85866 - 57 - 9

HAUSER, PŘEMYSL; KNESELOVÁ, HELENA; ONDRÁŠKOVÁ, KARLA. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ : Díl I. : Obecná část*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 1994. 52 s. ISBN 80 - 210 - 1035 - 5

HEDVIČÁKOVÁ, JAROSLAVA; MÜLLEROVÁ, EVA. *Český jazyk pro 9. ročník základní školy: 1*. 1. vydání. Praha : Septima, 1993. 70 s. ISBN 80 - 901446 - 7 - 5

KNECHT, PETR ; JANÍK, TOMÁŠ. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. 1. vydání. Brno : Paido, 2008. 198 s. ISBN 978 - 80 - 7315 - 174 - 4

KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 605 s. ISBN 987 - 80 - 7106 - 484 - 8

KRAUSOVÁ, ZDEŇKA; PAŠKOVÁ, MARTINA. *Český jazyk 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vydání. Plzeň : Fraus, 2005. 128 s. ISBN 80 - 7238 - 419 - 8

LOKŠOVÁ, IRENA; LOKŠA JOZEF. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole : Teoretická východiska a praktické postupy, hry a cvičení*. 1. vydání. Praha : Portál, 1999. 208 s. ISBN 80 - 7178 - 205 - X

MAŇÁK, JOSEF; KNECHT, PETR. *Hodnocení učebnic*. 1. vydání. Brno : Paido, 2007. 140 s. ISBN 978 - 80 - 7315 - 148 - 4

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice : Bílá kniha*. 1. vydání. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. 98 s. ISBN 80 - 211 - 0372 - 8

PRŮCHA, JAN. *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*. 2. vydání. Praha : Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků, 1989. 118 s.

PRŮCHA, JAN; WALTEROVÁ, ELIŠKA; MAREŠ, JIŘÍ. *Pedagogický slovník*. 1. vydání. Praha : Portál, 1995. 293 s. ISBN 80 - 7178 - 029 - 4

PRŮCHA, JAN. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média : Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vydání. Brno : Paido, 1998. 150 s. ISBN 80 - 85931 - 49 - 4

STYBLÍK, VLASTIMIL; ČECHOVÁ, MARIE; HAUSER, PŘEMYSL; HOŠNOVÁ, EVA. *Český jazyk pro 8. ročník základní školy*. 2. vydání. Praha : SPN, 2005. 192 s. ISBN 80 - 7235 - 126 - 5

Internetové zdroje:

BASNIKP. *Pavel Dobeš Zapomenutý trumf*. [online]. Aktualizace 1.12.2010 [citováno 4.4. 2011] Dostupné z <http://www.youtube.com>

[citováno 11. 4. 2011] Dostupné z <http://office.microsoft.com>

[citováno 11. 3. 2011] Dostupné z <http://ucebnice.fraus.cz/rozsireni/on-line - podpora - cesky - jazyk/>

JOHNYMX. *Úraz - bebino* [online]. Aktualizace 22.08.2007 [citováno 4.4. 2011]
Dostupné z <http://www.youtube.com>

KATRIN510. *1 - Jak Trautenberg lovil v Krakonošově revíru.* [online].
Aktualizace 16.02.2008[citováno 4.4. 2011] Dostupné z <http://www.youtube.com>

KOLEKTIV AUTORŮ. *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání :
se změnami provedenými k 1.9. 2007.* [online] 1. vydání. Praha : VÚP, 2007.
[citováno 27.10.2009] Dostupné z [http://rvp.cz/informace/dokumenty - rvp/rvp -
zv](http://rvp.cz/informace/dokumenty - rvp/rvp - zv)

KULDANOVÁ, PAVLÍNA. *Mapka českých nářečí.* [online], 2003. [citováno
31.3.2011] Dostupné z http://www.osu.cz/fpd/kcd/dokumenty/cestinapositi/kuldanova/mapka_01.htm

MILČÁKOVÁQEL, JITKA. *Učebnice ČJ v 8. třídách ZŠ.* [výsledky průzkumu],
2010. [citováno 30. 3. 2010] Dostupné z [http://ucebnice - cj - v - 8 - tridach -
zs.vyplnto.cz](http://ucebnice - cj - v - 8 - tridach - zs.vyplnto.cz)

TRIBYT. *Fleret - Zafúkané.* [online]. Aktualizace 15. 11. 2007 [citováno 4.4.
2011] Dostupné z <http://www.youtube.com>

*Zákon č. 561/2004 Sb. ze dne 2. 9. 2008 o předškolním, základním, středním,
vyšším odborném a jiném vzdělávání : školský zákon* [online]. Aktualizace 3. 9.
2008 [citováno 1. 12. 2010] Dostupné z [http://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky
- zakon](http://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky - zakon)

Přílohy

Příloha 1

Dotazník využitý při šetření

Dobrý den! Tento dotazník je určen učitelům a učitelkám českého jazyka v 8. třídách ZŠ a jim odpovídajících tříd víceletých gymnázií. Veškeré informace získané skrze tento dotazník jsou anonymní a budou použity pro účely diplomové práce Analýza učebnice gramatiky a slohu ČJ pro 8. třídy ZŠ z hlediska klíčových kompetencí vyjádřených v RVP. Předem děkuji za ochotu a za čas strávený vyplněním tohoto dotazníku.

Zakroužkujte hodící se:

V jakém kraji se nachází škola, na které vyučujete ČJ ?

Jihočeský	Jihomoravský	Karlovarský	Královéhradecký
Liberecký	Moravskoslezský	Olomoucký	Pardubický
Plzeňský	Středočeský	Ústecký	Vysočina
Zlínský	Praha		

Kolik obyvatel má přibližně město, ve kterém se škola nachází?

pod 5 tis.	5 - 10 tis.	10 - 30 tis.	30 - 50 tis.	50 - 100 tis.	nad 100 tis
Brno	Praha				

Kterou učebnici českého jazyka (od kterého nakladatelství) používáte při výuce gramatiky?

Alter	Fortuna	Fraus	Jinan	Práce	SPN
Jiné (které?).....					

Domníváte se, že vyhovuje požadavkům RVP?

Ano	Ne	<u>Zdůvodněte, prosím:</u>
-----	----	----------------------------

Které kompetence podle Vás rozvíjí nejvíce?

komunikativní	k řešení problémů	sociální a personální
k učení	pracovní	občanské

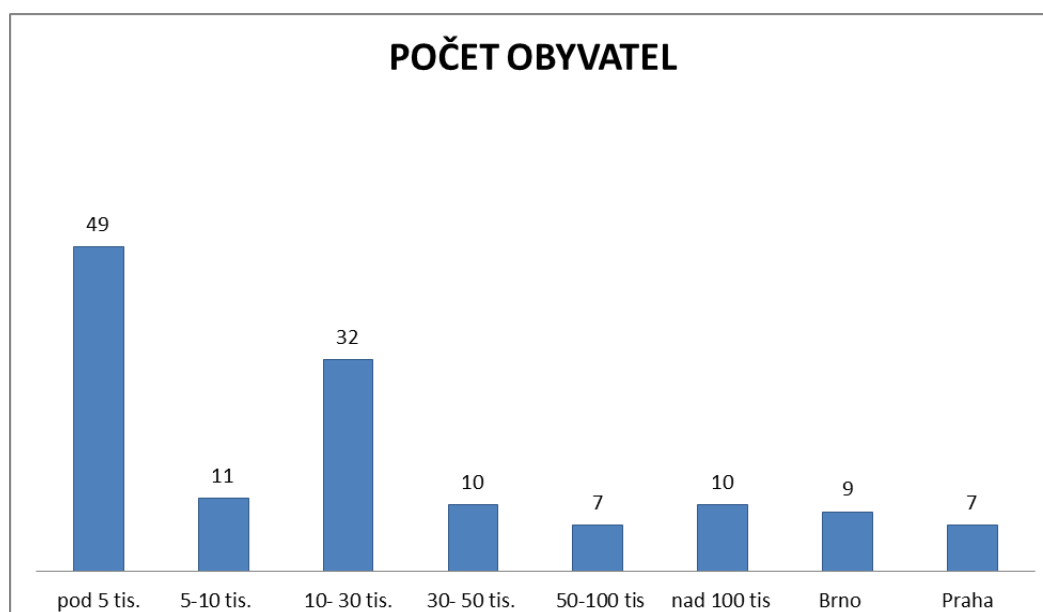
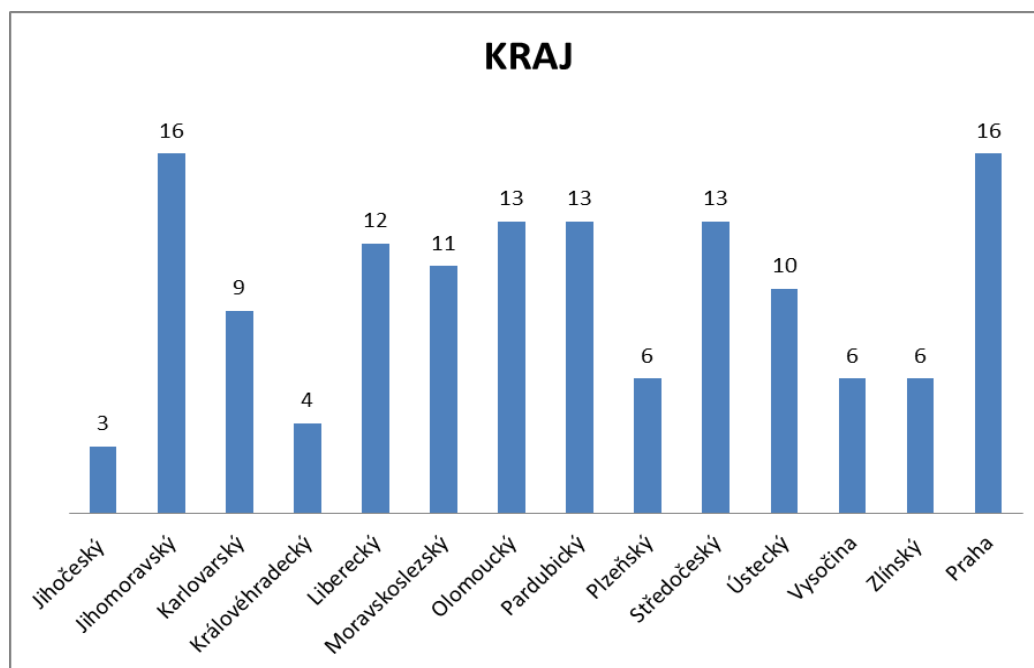
Které kompetence podle Vás rozvíjí nejméně?

komunikativní	k řešení problémů	sociální a personální
k učení	pracovní	občanské

Používáte i jiné materiály kromě učebnice? Pokud ano jaké a proč?

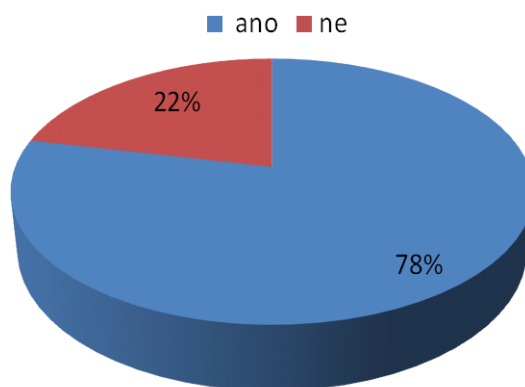
Příloha 2

Odpovědi respondentů

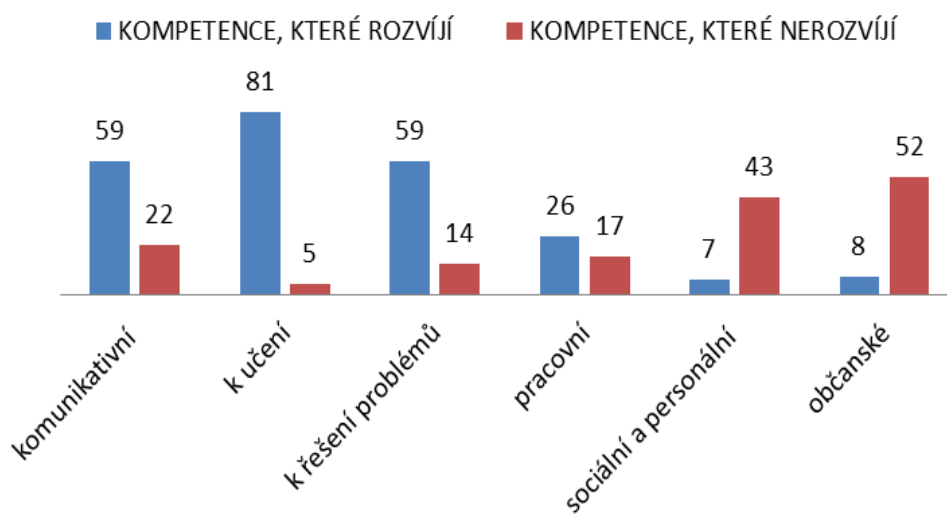

VYHOVUJE UČEBNICE POŽADAVKŮ RVP?

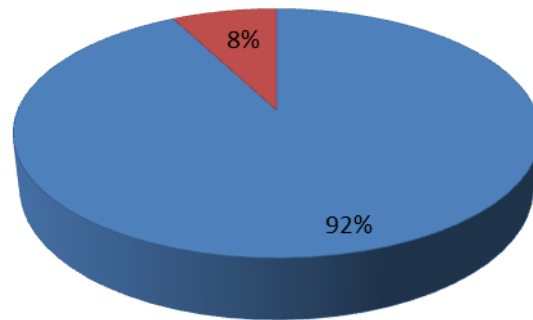

ROZVOJ KLÍČOVÝCH KOMPETENCÍ

POUŽÍVÁTE JINÉ MATERIÁLY?

■ ano ■ ne

Příloha 3

Porovnávání kapitoly⁷⁷

SPN		nakladatelství Fraus	
<u>Obecné výklady o českém jazyce</u>			
<u>Útvary českého jazyka</u> a jazyková kultura	s. 6 - 12	Útvary českého jazyka a jazyková kultura	s. 90 - 95
Čeština jako jeden ze slovanských jazyků	s. 12 - 15	<u>Slovanské jazyky</u>	s. 87 - 89
<u>Nauka o slovní zásobě</u>		Obohacování slovní zásoby	
Slovní zásoba a <u>tvoření slov</u>	s. 15 - 18	Nauka o tvoření slov	s. 7 - 9
Slova přejatá, jejich výslovnost a pravopis	s. 18 - 24	<u>Slova přejatá</u> (výslovnost, pravopis)	s. 9 - 15
<u>Tvarosloví</u>			
Skloňování obecných jmen přejatých + Skloňování cizích vlastních jmen	s. 36 - 40 + s. 40 - 45	<u>Skloňování</u> obecných jmen přejatých a cizích vlastních jmen + Užití cizích vlastních jmen v textu	s. 16 - 20 + s. 20 - 23
Slovesný vid, slovesa dokonavá a nedokonavá	s. 46 - 50	<u>Slovesný vid</u>	s. 23 - 29

⁷⁷ Podtržené jsou názvy, které byly využity jako zaštitující pro daný tematický okruh či kapitolu.

<u>Pravopis</u>			
Pravopis koncovek jmen a sloves (ve spojení s dalšími pravopisnými jevy)	s. 66 - 76	Pravopis i/y v koncovkách	s. 30 - 36
<u>Sloh a komunikace</u>			
Charakteristika literárních postav	s. 146 - 157	<u>Charakteristika</u> literární postavy	s. 100 - 105
Subjektivně zabarvený popis (líčení)	s. 157 - 161	<u>Líčení</u>	s. 108 - 112
Výklad	s. 161 - 170	<u>Výklad</u>	s. 106 - 108
Výtah	s. 170 - 175	<u>Výtah</u>	s. 96 - 100
Úvaha	s. 175 - 183	<u>Úvaha</u>	s. 112 - 117
<u>Shrnutí o slohu</u>	s. 183 - 186	Souhrnné poučení o slohu	s. 117 - 125

Příloha 4

Zastoupení neverbální složky v učebnici nakl. Fraus

- **Obecné výklady o českém jazyce**
  - $9 \text{ s} = 4275 \text{ cm}^2$
  - **Obrázky:**
    - s. 87 - jazykový strom – $119,04 \text{ cm}^2$, Sázavský klášter - $10,64 \text{ cm}^2$
    - s. 88 - ukázka textu - 55 cm^2
    - s. 89 - ukázka abecedy – $46,48 \text{ cm}^2$
    - s. 90 - Vincenc Beneš: Říp - $25,74 \text{ cm}^2$
    - s. 91 - mapa nářečí (bez legendy) – $51,52 \text{ cm}^2$
    - s. 92 – žák u kostry člověka - $10,5 \text{ cm}^2$
    - s. 93 - ukázka Husova rukopisu - $21,15 \text{ cm}^2$, titulní strana Veleslavínova Nomeclatoru – $30,6 \text{ cm}^2$
    - s. 94 – mobilní telefon - $7,35 \text{ cm}^2$
    - s. 95 – pečené kuře - $4,56 \text{ cm}^2$
    - celkem $382,58 \text{ cm}^2$, to činí $8,9 \%$ plochy⁷⁸
- **Nauka o slovní zásobě**
  - $9 \text{ s} = 4275 \text{ cm}^2$
  - **Obrázky:**
    - s. 7 - J. Werich - $10,36 \text{ cm}^2$, auto - $80,25 \text{ cm}^2$
    - s. 8⁷⁹ - nádraží - $71,68 \text{ cm}^2$, holčička - $3,9 \text{ cm}^2$
    - s. 9 - sportovec - $25,62 \text{ cm}^2$, přemýšlející - $11,2 \text{ cm}^2$, oblečení - $22,01 \text{ cm}^2$
    - s. 11 - žáci o přestávce - $15,84 \text{ cm}^2$
    - s. 12 – zamračený kouřící muž - $40,7 \text{ cm}^2$
    - s. 13 - ikony pro umělecká odvětví - $28,8 \text{ cm}^2$, vrtismouk - $16,5 \text{ cm}^2$, babička - $2,9 \text{ cm}^2$
    - celkově $329,76 \text{ cm}^2$, to činí $7,7 \%$ plochy
- **Tvarosloví**
  - $14 \text{ s} = 6650 \text{ cm}^2$
  - **Obrázky:**
    - s. 16 - znak Národního muzea - $3,99 \text{ cm}^2$, fotografie Národního muzea - 71 cm^2
    - s. 19 – Obelix - $9,8 \text{ cm}^2$

⁷⁸ Výpočet procentuálního poměru plochy = plocha obrázku*100/ plocha kapitoly.

⁷⁹ Obrázek truhly jsme vyhodnotili jako didaktickou hru.

- s. 22 - Manětín - 34,31 cm², interiér zámku - 9,52 cm², interiér zámku - 6,16 cm²
- s. 23 - mapa A - 11,55 cm², mapa B+ E - 11,55 cm², mapa C - 10,46 cm², mapa D - 11,55 cm², mapa ČR - 23,4 cm², myšlenka - 35,75 cm², pobřeží - 5,04 cm²
- s. 24 - strom - 45,5 cm², běžec - 40,8 cm²
- s. 25 - ufo (bez tabulky) - 105,3 cm², kuchař - 6,25 cm²
- s. 26 - hudebníci 1 - 6,44 cm², hudebníci 2 - 6,72 cm², hudebníci 3 - 5,32 cm², hudebníci 4 - 6,44 cm², racek - 17,82 cm², nemocný - 95,68 cm²
- s. 27 – J. A. Komenský - 3,91 cm²
- s. 28 – svářeč smažící vajíčko - 5,75 cm²
- s. 29 – mapa expozic Národního muzea - 162,36 cm²
- celkem 752,3 cm², to činí 11,3 % plochy

• Pravopis

- 6,75 s = 3206,25 cm²
- Obrázky:
  - s. 30 - Chaplin - 24,38 cm², Einstein - 10,36 cm²
  - s. 31 – hračky v krabici - 24,7 cm²
  - s. 32 - ježek - 33,88 cm², zvyky - 4,05 cm²
  - s. 33 - delfíni - 5,04 cm², kosatka - = 7 cm², Zápisky z blázince - 15,64 cm²
  - s. 34 – portrét Diderota - 5,6 cm²
  - s. 35 - Lustig - 4 cm², myslivec - 5,46 cm², strom - 4,6 cm²
  - s. 36 - Havel - 6 cm², Seifert - 12 cm², Werich - 6,6 cm², Braillovo písmo - 20,25 cm²
  - celkem 189,56 cm², to činí 5,9 % plochy

• Sloh

- 30 s = 14 250 cm²
- Obrázky:
  - s. 96 – sklípan - 24,79 cm²
  - s. 97 – sanitka, hasiči, policie - 11,52 cm²
  - s. 98 - koně - 30,21 cm², seno - 4,56 cm², lněné semínko - 3,8 cm², vojtěškové granule - 4,2 cm², oves - 4 cm², kukuřice - 3,8 cm²
  - s. 100 – ilustrace k Saturninovi - 72,8 cm²
  - s. 101 – V. Čtvrtek - 6,44 cm²
  - s. 102 - Edit Piaf - 8,4 cm², knihy - 18,4 cm²
  - s. 104 – fotbalista - 7,5 x 6,4 = 48 cm²
  - s. 106 – hrad Kost - 7,6 x 6,2 = 47,12 cm²
  - s. 107 - Joule - 8,7 cm², Newton - = 8,64 cm², Ohm - = 8 cm², Pascal - 8,91 cm², Volta - cm², Watt - 9 cm², mikroskop -

10,35cm², ponorka - 10,25 cm², telefon - 8,4 cm², gramofon - 13,6cm², satelit - 12,18 cm²

- s. 109 – autíčko na ovládání - 18,72 cm²
- s. 111 - strom - 7,7 cm², Zrzavý - 10,08 cm², 2 obrazy - 52,8 cm²
- s. 112 – lavička v parku - 29,68 cm²
- s. 113 – člověk přemýšlející nad mozkem - 26,04 cm²
- s. 114 - Goethe - 9,24 cm², pár v dešti - 34 cm²
- s. 115 - egyptská maska - 19,98 cm², masky - 48,1 cm²
- s. 116 - M. Eben - 10,08 cm², masky - 69,3 cm²
- s. 117 – miminko - 19,2 cm²
- s. 120 - ryba - 12,96 cm², nohy - 8,7 cm², V. Dyk - 10,36 cm², strom - 34,84 cm²
- s. 121 - lokomotiva - 27,6 cm²
- s. 122 – cyklista - 75 cm²
- celkem – 921,25 cm², to činí 6,5 % plochy

- **celkově**

- 68,75 s = 32656,25 cm²
- obrázky
  - 117 ks - celkem – 2575,45 cm², to činí 7,9 % plochy

Příloha 5

Zastoupení neverbální složky v učebnici SPN

- **Obecné výklady o českém jazyce**
  - $9,5 \text{ s} = 1780,775 \text{ cm}^2$
  - Obrázky:
    - s. 8 – listy lípy - $7,4 \text{ cm}^2$
    - s. 13 – praotec Čech - $83,46 \text{ cm}^2$
    - celkem $90,86 \text{ cm}^2$, to činí 5,1 % plochy
- **Nauka o slovní zásobě**
  - $9,25 \text{ s} = 1733,9125 \text{ cm}^2$
  - Obrázky:
    - s. 20 – auto a kaskadér - $85,6 \text{ cm}^2$, to činí 4,9 % plochy
- **Tvarosloví**
  - $13,25 \text{ s} = 2483,7125 \text{ cm}^2$
  - Obrázky:
    - s. 37 – listy lípy - $7,4 \text{ cm}^2$
    - s. 46 – cirkus Humberto - 81 cm^2
    - celkem $88,4 \text{ cm}^2$, to činí 3,6% plochy
- **Pravopis**
  - $9,5 \text{ s} = 1780,775 \text{ cm}^2$
  - Obrázky:
    - s. 67 – medvědi - $71,76 \text{ cm}^2$, to činí 4 % plochy
- **Sloh**
  - $40,25 \text{ s} = 7544,8625 \text{ cm}^2$
  - Obrázky:
    - s. 146 – uličky ve městě - $101,2 \text{ cm}^2$
    - s. 152 – čert - $38,34 \text{ cm}^2$
    - s. 161 – zasněžené hory - $39,96 \text{ cm}^2$
    - s. 162 – parní lokomotiva - $64,9 \text{ cm}^2$
    - s. 168 – portrét Mozarta - $25,2 \text{ cm}^2$
    - s. 172 – bitevní pole - $81,76 \text{ cm}^2$
    - celkem – $351,36 \text{ cm}^2$, to činí 4,7 % plochy
- **celkově**
  - $81,75 \text{ s} = 15324,037 \text{ cm}^2$
  - obrázky
    - 12 ks - celkem – $687,98 \text{ cm}^2$, to činí 4,5 % plochy

Příloha 6

Texty cvičení v učebnici nakl. Fraus

- **Obecné výklady o českém jazyce**
  - **Útvary českého jazyka**
    - Škrhola - od Jiřího Suchého – báseň - humorný text
    - 91/3 - chodské nářečí – ukázka z pohádky o hloupém Honzovi
    - 92/4 – hanácké nářečí - popisuje podivnou příhodu při lovení raků v noci
    - 92/5 - studentský slang - z knihy Cesta do hlubin študákovy duše
    - dva texty ke cvičení 93/7:
      - Výklad viery, desatera a páteře od Jana Husa
      - ukázka z předmluvy k slovníku Sylva quadrilingus od Daniela Adama z Veleslavína
    - 94/8 - text o nezodpovědném chlapci, který vběhl do silnice, i když mu na semaforu svítila červená
  - **Slovanské jazyky**
    - ruská báseň O naříkání s českým překladem od Karla Čapka
- **Nauka o slovní zásobě**
  - **Tvoření slov**
    - Chvála češtiny – z knihy Rozhovory s Janem Werichem Jiřího Janouška - humorný text
    - 9/10 - z knihy Navedení mladistvého věku ku poctivým mravům – humorný text
  - **Slova přejatá**
    - Mluvící balík – z knihy Mluvící balík od Geralda Durrella
    - Zrod ostrakismu – z knihy Bolest šikanování od Michala Koláře – odborný text
    - Nebezpečí, vedlejší účinky, nadměrné užívání marihuany – z knihy Drogy od Anity Ganeri – odborný text
    - Vyprošťovací kleště – podle časopisu ABC – odborný text
    - 14/11 - inzerát – podle časopisu Výběr
    - Fantastická botanika a zoologie – humorný text
  - **Hledání souvislostí** - text o šikaně
- **Tvarosloví**
  - **Skloňování**
    - 17/2 – z publikace Národní muzeum
    - Euroasie – z učebnice zeměpisu – odborný text

- Z historie Manětína – z publikace Muzeum a galerie severního Plzeňska
- 22/7 – o zámku v Novém Městě nad Metují – z Unikátní encyklopedie na pokračování Památky
- **Slovesný vid**
  - Křída – z knihy Ostrov pro šest tisíc budíků od Miloše Macourka – humorný text
  - Racek chechtavý – z knihy Živočichopis od Miloše Macourka – humorný text
  - Pan doktor Janoušek – z knihy Dělení od Zdeňka Svěráka - báseň
  - Oříšek - z knihy Ostrov pro šest tisíc budíků od Miloše Macourka
- **Pravopis**
  - Věčný tulák Charlie – z knihy Úsměvy stříbrného plátna od Vladimíra Thieleho
  - 34/12 - úryvek z Deklarace nezávislosti USA
- **Sloh**
  - **Charakteristika**
    - Saturnin – z knihy Saturnin od Zdeňka Jirotky – humorný text
    - 101/3 - o vzniku pohádek o vodníkovi Čepčkově - z knihy Dobré a ještě lepší jitro od Františka Nepila
    - 101/1a – c – charakteristiky osob
    - Míša
    - Hobit – z knihy Hobit od J.R.R. Tolkiena
    - 103/8 – o lakomé Barce - z knihy Fimfárum od Jana Wericha
    - 104/10 - z knihy Malý princ od A. de Saint – Exupéryho
    - 105/11 - charakteristika sourozenců Baudlairaevých - z knihy Řada nešťastných příhod Lemony Snicketa
  - **Líčení**
    - Má kniha – ze žákovské práce Lenky Vaníkové
    - Letní den – z knihy trocha poezie od Jiřího Suchého - báseň
    - První večer v horách - z knihy Když v ráji přelo od Jana Otčenáška
    - O počasí - z knihy Dobré a ještě lepší jitro od Františka Nepila
  - **Výklad** – Kost - z encyklopedie Památky
  - **Výtah**
    - Sklípkan – z knihy 300 nej ... - odborný text
    - Jak je zajištěna ochrana obyvatel v případě ohrožení? – podle textu Ochrana člověka za mimořádných událostí – odborný text
    - Kterými vlastnostmi se liší chemické prvky? – z učebnice chemie – odborný text

- Globální problémy lidstva – podle Společenského a hospodářského zeměpisu od Josefa Herinka – odborný text
- Když já jim dám ovsu ... aneb jak krmit koně - článek z časopisu Jezdectví
- **Úvaha**
  - Lavička v parku – z knihy Napsali jsme sloh za vás od Stanislava Rudolfa
  - Ráno moudřejší večera – z knihy Ohlédnutí od Františka Nepila
  - Na prahu záhad – z knihy Věstkyně a jasnovidce od Karla Čapka – humorný text
  - Masky – báseň od Marka Ebena
  - 116/11 - o vztahu k mladšímu sourozenci – z knihy Jak se dělá chalupa od Františka Nepila
  - Křik - z knihy Černá bedýnka
- **Shrnutí o slohu**
  - 118/1 - o příjezdu chlapce domů v den jeho narozenin - z povídky Únos domů od Ivy Procházkové
  - 119/2 - vypravěčské umění Františka Nepila – od Miroslava Horníčka
  - cvičení 120/6
    - Pstruh po šumavsku - z časopisu Euro Zpravodaj
    - Hrachové koblihy - z knihy Jídlo a pití za Rudolfa II. od M. Beranové
  - Řeka – z knihy Krysař od Viktora Dyka
  - 121/8 - o strojírenské výrobě – odborný text
  - cvičení 121/9 - 3 dopisy rodičům od dětí z výletu
  - Z paměti cyklistů – z knihy Slepíci krok, 111 fejetonů ze zvědavosti – humorný text
  - 123/11 – slohová práce na téma: Moji rodiče
  - Popletená úsloví – podle Jaroslavy Hlavsové – humorný text
  - 125/19 – o důvodech, proč byli rodiče upozorněni na to, aby dbali na životosprávu dětí

Příloha 7

Texty cvičení v učebnici SPN

- **Obecné výklady o českém jazyce**
  - **Útvary českého jazyka**
    - Střešně se začaly zapalovat - od Z. Galušky - nářečí z okolí Uherského Ostrohu
    - Věčně poslenní – podle J. Buchara – podkrkonošské nářečí
    - Láska lišky Bystroušky a Zlatohřbítka - od R. - hanácké nářečí
    - Nedvěd ha liška – podle J. Š. Baara – chodské nářečí
    - Petr Bezruč, stryk Felix a četka Tonka – podle F. Cuřína – lašské nářečí
    - Marián vypráví o opicích – od V. Stýblové – obecná čeština
  - **Slovanské jazyky**
    - Rodná zem – od Petera Bella-Horala – slovenská báseň
    - Pan i pies – od I. Krasického – polská bajka
    - Towarš Michal – od J.A. Holana – lužická srbština
    - Cvrčak i mravi – chorvatská bajka
- **Nauka o slovní zásobě**
  - **Tvoření slov**
    - Chladnokrevní mezi námi – podle časopisu Květy
    - 17/13 – podle E. Basse - ve textu jsou jmenováni různí cirkusoví umělci
  - **Slova přejatá**
    - Metro má budoucnost – podle časopisu ABC – odborný text
    - Vybavení škol
    - Co dělají kaskadéři
    - 21/7 - o potřebnosti všech povolání
    - Český vynálezce František Křížík
- **Tvarosloví**
  - **Skloňování**
    - Naše muzea – odborný text
    - Naše knihovna
  - **Slovesný vid** – Malý Vašek na cestách s cirkusem - z knihy Cirkus Humberto od Eduarda Basse
- **Pravopis**
  - Medvědi – odborný text
  - O hadech – odborný text
  - Pokusy se včelami – odborný text
  - Ochrana Kamzíků – podle V. Cibuly – odborný text

- Špačci – podle J. Tomečka
- Jaro v Ratibořickém údolí – podle B. Němcové
- Na čekané – podle J. Vrby
- Černá štika – podle O. Pavla
- Založení Vyšehradu – podle V. Cibuly
- Boje na rybníce – podle J. Lady
- Lední medvědi – odborný text
- Hlídači – podle K. V. Raise
- Jak jsme chytali ryby – podle O. Pavla
- Loučení se sluneční zátokou – podle J. Foglara
- Mamutíková tlupa – podle E. Štorcha

- **Sloh**

- **Charakteristika**

- 146/1 - o doktorovi Heribertovi – podle J. Nerudy
- 148/2 - dopis od H. Šmahelové adresovaný Janě Tománkové
- 149/B - o zneužívání jedné dívky ostatními dětmi – podle E. Horelové
- 153/14 - o Divé Báře
- Bylo nás pět – od K. Poláčka – humorný text
- Antonín Důra – z knihy Rozmarné léto od V. Vančury
- 155/3 – z knihy Bylo nás pět od K. Poláčka – humorný text
- 156/4 – o nevoli sportovně založené dívky nosit sukni – od I. Procházkové

- **Líčení**

- 157/7 - z knihy Já se tam vrátím od Fr. Halase
- 158/2 – popis oblíbeného místa - z knihy E. Horelové
- 158/3 – co znamená být doma – podle V. Vackeho
- Vzpomínka na letní den

- **Výklad**

- O rozvoji techniky – podle skript ČVUT – odborný text
- Plazi – podle Země a život – odborný text
- Otylost – podle Z. Reiniše – odborný text
- 168/3 - o výstavbě a otevření Národního divadla – podle A. Langra – odborný text
- 170/7- o vzhledu a funkci spořiče obrazovky - z knihy M. Viewega

- **Výtah**

- Počátek chovu papoušků v Evropě – podle Z. Vegera – odborný text
- 171/3 - o době po bitvě na Bílé hoře - podle Zlaté knihy historických příběhů

- 173/5 - o vzniku nepravdivých informací - z knihy J. Suchého
- Hydroponie – podle K. Hieckeho
- **Úvaha**
  - Tak nevím - od J. Menzla
  - 176/2 - sny o cestování v čase – podle časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců
  - 179/1 - úryvek z dopisu Josefa Jungmanna, kde obhájí svou práci na slovníku
  - Za školou – podle I. Procházkové
- **Shrnutí o slohu** se nenachází žádný souvislý text využitý ve cvičeních.

Příloha 8

Druhy cvičení v jednotlivých kapitolách

		ÚČEBNICE NAKLADATELSTVÍ FRAUS												ÚČEBNICE SPN													
		DRUH CVIČENÍ v mluvnické části																									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	celkem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	celkem
o ČJ	Útvary ČJ	0	6	2	2	2	0	2	2	1	4	0	11	32	0	7	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	8
	Slovanské jazyky	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	5	0	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	4	
	celkem	1	6	2	3	2	0	2	3	1	4	0	13	37	0	10	0	1	0	0	0	1	0	0	0	12	
	Tvoření slov	0	3	2	3	2	0	1	0	0	3	1	1	16	3	2	4	7	4	0	0	0	0	2	0	22	
zásob	Slova přejatá	1	1	5	1	3	0	1	0	0	3	0	4	19	0	4	8	3	5	0	0	2	0	7	0	29	
	celkem	1	4	7	4	5	0	2	0	0	6	1	5	35	3	6	12	10	9	0	0	2	0	9	0	51	
Tva	Skloňování	6	7	9	9	4	4	0	2	4	3	0	1	49	2	12	3	0	1	0	0	1	0	0	0	19	
	Slovesný vid	3	2	1	8	3	0	0	1	0	0	0	0	18	1	1	2	3	2	0	0	3	0	0	1	13	
	celkem	9	9	10	17	7	4	0	3	4	3	0	1	67	3	13	5	3	3	0	0	4	0	0	1	32	
Pravopis		6	5	2	2	2	0	0	0	1	5	0	1	24	29	0	0	0	0	0	0	0	0	15	0	44	

		UČEBNICE NAKLADATELSTVÍ FRAUS												UČEBNICE SPN														
		DRUH CVIČENÍ ve slohu																										
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	celkem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	celkem	
Sloh	Charakteristika	1	1	0	1	5	0	3	0	5	2	10	2	30	1	4	4	2	18	0	2				6	14	3	63
	Líčení	0	2	3	2	9	0	0	1	0	1	2	1	21	0	0	2	0	6	0	0	2	0	2	8	2	22	
	Výklad	0	0	2	1	7	0	1	0	0	0	0	5	16	1	7	4	3	5	2	9	1	0	6	5	7	50	
	Výtah	0	0	1	0	7	0	0	1	0	0	4	2	15	0	0	2	2	7	0	0	2	0	0	1	3	17	
	Úvaha	0	1	1	3	10	0	0	0	0	1	4	6	26	0	2	0	0	15	0	5	0	0	0	2	6	30	
	Shrnutí o slohu	0	1	5	11	5	0	5	2	1	4	14	6	54	0	1	5	9	2	1	0	5	0	2	1	4	30	
	celkem	1	5	12	18	43	0	9	4	6	8	34	22	162	2	14	17	16	53	3	16	19	0	16	31	25	212	
	Celkově	18	29	33	44	59	4	13	10	12	26	35	42	325	37	43	34	30	65	3	16	26	0	40	32	25	351	

⁸⁰ Čísla v kolonce druh cvičení odpovídají druhům cvičení popsáných v kapitole Různorodost cvičení.

Příloha 9

Pracovní list ke kapitole Útvary českého jazyka⁸¹

Doplň chybějící text.

Národní jazyk, je takový jazyk, kterým.....

Naším národním jazykem je .....

Češtinu dělíme na:

1. ...., která se užívá v psaných a mluvených projevech
(např. ve škole, na úřadě, v médiích)
2. **něpisnou**, kterou dále dělíme na :
  - a. nadnářečí (nářečí), což je .....
(př. nadnářečím je obecná čeština, př. nářečí je hanácké nářečí)
  - b. slang, což je .....
  - c. ...., což je mluva uzavřeného společenství lidí, slouží k utajení sdělení

K číslům doplň názvy skupin nářečí.

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....
- 5) .....
- 6) .....
- 7) .....

⁸¹ Mapa převzata z KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 393

Řešení:

Národní jazyk, je takový jazyk, kterým ..... (*se dorozumívají příslušníci určitého národa*). Naším národním jazykem je ..... (*čeština*)

Češtinu dělíme na:

1. (*spisovnou*)....., která se užívá v psaných a mluvených projevech (např. ve škole, na úřadě, v médiích)
2. **nepisovnou**, kterou dále dělíme na :
  - a. nadnářeční (nářečí), což je ..... (*jazyk hovorový, užívaný na určitém území*)
(př. nadnářeční je obecná čeština, př. nářečí je hanácké nářečí)
  - b. slang, což je .....(*mluva zájmové či pracovní skupiny*)
  - c. (*argot*)....., což je mluva uzavřeného společenství lidí, slouží k utajení sdělení

- 1) *jihozápadočeská*
- 2) *neurčitá*
- 3) *středočeská*
- 4) *severovýchodočeská*
- 5) *středomoravská*
- 6) *moravskoslovenská*
- 7) *slezská/lašská*

Příloha 10

Pracovní listy ke kapitole Slovánské jazyky⁸²

SLOVENŠTINA

I. Základní fráze - přiřaď český text ke slovenskému:

Dobrý den!	Dovidenia!
Na shledanou!	Prepáčte.
Děkuji.	Volám sa...
Promiňte.	Ďakujem.
Jmenuji se...	Dobrý deň!

II. Číslovky – vyhledej na internetu (ve slovníku), jak se slovensky řekne:

1	7
2	8
3	9
4	10
5	100
6	1000

III. Na co si dát pozor – vyber z možností:

1) *Jakou zmrzlinu dostaneš, objednáš-li si:*

- **čučoriedkovou**
  - a) borůvkovou
  - b) malinovou
  - c) oříškovou
- **marhuľovou**
  - a) broskvovou
  - b) jahodovou
  - c) meruňkovou

2) *Koupíš-li si horkou čokoládu, co přesně sis koupil?*

- a) teplý nápoj
- b) hořkou čokoládu

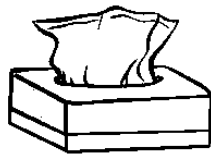
---

⁸² Veškeré obrázky převzaty z <http://office.microsoft.com>

3) *Co budeš mít k obědu, jestliže se vaří:*

- *bravčové*
a) kuřecí maso   b) hovězí maso   c) vepřové maso
- *pečeň*
a) játra   b) pečené maso   c) nádivku
- *kel*
a) polévku   b) kapustu   c) kost
- *zemiaky*
a) šneky   b) rajčata   c) brambory
- *rezeň*
a) salát   b) řízek   c) koláč
- *kapusta*
a) zelí   b) kapustu   c) salát

IV. Slovní zásoba - spoj obrázek s jeho pojmenování:

KORČULE

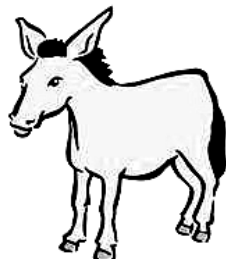

SOMÁR

VRECKOVKA

ŤAVA

GOMBÍK

POLŠTINA

I. Základní fráze - přiřaď český text k polskému:

Dobrý den!	Dziękuję.
Na shledanou!	Moje nazwisko jest ...
Prosím.	Dobry dzień!
Děkuji.	Proszę.
Jmenuji se...	Do widzenia!

II. Číslovky – vyhledej na internetu (ve slovníku), jak se polsky řekne:

1	7
2	8
3	9
4	10
5	100
6	1000

III. Na co si dát pozor – vyber z možností:

1) Jakou zmrzlinu dostaneš, objednáš-li si ji s příchutí:

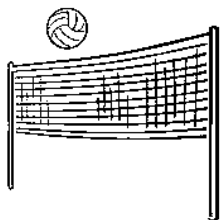
- *jagody*
a) borůvkovou   b) malinovou   c) jahodovou
- *truskawki*
a) broskvovou   b) jahodovou   c) meruňkovou

2) Potkáš-li dívku, která bude ... , pak bude:

- *ładna*
a) líná   b) ładná   c) hezká
- *chuda*
a) chudá   b) hloupá   c) hubená
- *bogata*
a) bohatá   b) tlustá   c) blond

IV. Slovní zásoba – přiřaď k obrázkům sportů jejich pojmenování:

**PIŁKA
NOŻNA**

**PIŁKA
RĘCZNA**

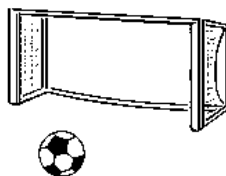
NARCIARSTWO

ŁYŻWIARSTWO

**PIŁKA
SIATKOWA**

CHORVATŠTINA

I. Základní fráze - přiřaď český text k chorvatskému:

Dobrý den!	Molimo.
Na shledanou!	Dovidenja!
Prosím.	Hvala vam.
Děkuji.	Moje ime je ...
Jmenuji se...	Dobar dan!

II. Číslovky – vyhledej na internetu (ve slovníku), jak se chorvatsky řekne:

1	7
2	8
3	9
4	10
5	100
6	1000

III. Na co si dát pozor – vyber z možností:

1) *Jestliže sháníš ..., co přesně hledáš?*

- **brod**
  - a) přechod
  - b) loď
  - c) přehradu
- **sobe**
  - a) pokoj
  - b) soba
  - c) nosiče
- **tuš**
  - a) pero
  - b) lžičku
  - c) sprchu

2) *Řekne-li Ti někdo, že toto je jeho ..., co vidíš?*

- **majka**
  - a) paštiku
  - b) maminku
  - c) modřín
- **kcér**
  - a) dceru
  - b) sestru
  - c) tetu
- **pas**
  - a) břicho
  - b) psa
  - c) cestovní doklad

IV. Slovní zásoba – přiřaď k obrázkům jejich pojmenování:

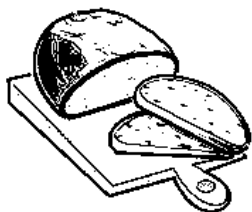
SLADOLED

KRUH

MASLAC

VOČE

POVRČE

Řešení:

SLOVENŠTINA

I. Základní fráze

Dobrý den!
Na shledanou!
Děkuji.
Promiňte.
Jmenuji se...

Dobrý deň!
Dovidenia!
Ďakujem.
Prepáčte.
Volám sa...

II. Číslovky

1 - jedna
2 - dva
3 - tri
4 - štyri
5 - päť
6 - šesť

7 - sedem
8 - osem
9 - deväť
10 - desať
100 - sto
1000 – tisíc

III. Na co si dát pozor

1 – a, c
2 – b
3 – c, a, b, c, b, a

IV. Slovní zásoba

somár = osel, ťava = velbloud, gombík = knoflík, vreckovka = kapesník,
korčule = brusle

POLŠTINA

I. Základní fráze

Dobrý den!
Na shledanou!
Prosím.
Děkuji.
Jmenuji se...

Dobry dzień!
Do widzenia!
Proszę.
Dziękuję.
Moje nazwisko jest ...

II. Číslovky

1 – Jeden
2 - Dwa
3 - Trzy
4 - Cztery
5 - Pieć
6 - Szesc

7 - Siedem
8 - Osiem
9 - Dziewieć
10 – Dzeisieć
100 – Sto
1000 - Tysiać

III. Na co si dát pozor

1 – a, b

2 – c, c, a

IV. Slovní zásoba

piłka nożna = fobal, piłka ręczna = házená, piłka siatkowa = volejbal,
narciarstwo = lyžování, łyżwiarstwo = bruslení

CHORVATŠTINA

I. Základní fráze

Dobrý den!

Na shledanou!

Prosím.

Děkuji.

Jmenuji se...

Dobar dan!

Dovidenja!

Molimo.

Hvala vam.

Moje ime je ...

II. Číslovky

1 – jedan, jedna

2 - dvije, dva

3 - tri

4 – četiri

5 – pet

6 – šest

7 – sedam

8 – osam

9 – devět

10 – deset

100 - sto

1000 - tisuću

III. Na co si dát pozor

1 - b, a, c

2 - b, a, c

IV. Slovní zásoba

kruh = chléb, maslac = máslo, voće = ovoce, povrće = zelenina,
sladoled = zmrzlina

Příloha 11

Soubor cvičení k tematickému okruhu Pravopis

1) Vyber z možností tu správnou. (Alternativa ke cvičení 67/2)

Budme *dobrými přáteli* / *dobrými přátely*. Nad skalami se *blýskalo* / *blískalo*. Vojáci s *velitely odjely* / *veliteli odjeli* na cvičení. Ve *vykotlaném* / *vikotlaném* stromu *měli* / *měly* hnízdo *vosy* / *vosi*. *Gorily* / *goryli* žijí v Africe. V *krvi* / *krvy* má být určité množství krvinek. Dívky *cvičili bosy* / *cvičily bosy*. Na letišti jsme se *setkali* / *setkaly* s velkými *letadli* / *letadly*. Před chatou máme vysokou *jedli* / *jedly*. U rybníka se *pásli husy* / *pásly husy*. *Chybami* / *chybamy* se člověk učí. Na *poli* / *poly* zráloby *bylí* / *obilí*. Mezi *močály* / *močáli* rostlo rákosí. Řízky se smaží na *pánvy* / *pánvi*. Ve *výběžích* / *víběžích* se *pásli krávi* / *pásly krávy*. *Osli nesli otepi* / *osly nesli otepi* sena. Děti se *těšily* / *těšili* na cirkusové představení se *šimpanzy* / *šimpanzi*. Na nebi *svítily* / *svítily* měsíc s hvězdami. Pod rozkvetlou jabloní bylo slyšet *včelý* / *včelí* bzukot. *Drzý* / *drzí* člověk není nikdy *vítaný* / *vítaný*. Většina *malých* / *malých* dětí nechce mluvit s *cizími* / *cizími* lidmi.

Řešení:

Budme ***dobrými přáteli*** / ***dobrými přátely***. Nad skalami se ***blýskalo*** / ***blískalo***. Vojáci s ***velitely odjely*** / ***veliteli odjeli*** na cvičení. Ve ***vykotlaném*** / ***vikotlaném*** stromu ***měli*** / ***měly*** hnízdo ***vosy*** / ***vosi***. ***Gorily*** / ***goryli*** žijí v Africe. V ***krvi*** / ***krvy*** má být určité množství krvinek. Dívky ***cvičili bosy*** / ***cvičily bosy***. Na letišti jsme se ***setkali*** / ***setkaly*** s velkými ***letadli*** / ***letadly***. Před chatou máme vysokou ***jedli*** / ***jedly***. U rybníka se ***pásli husy*** / ***pásly husy***. ***Chybami*** / ***chybamy*** se člověk učí. Na ***poli*** / ***poly*** zráloby ***bylí*** / ***obilí***. Mezi ***močály*** / ***močáli*** rostlo rákosí. Řízky se smaží na ***pánvy*** / ***pánvi***. Ve ***výběžích*** / ***víběžích*** se ***pásli krávi*** / ***pásly krávy***. ***Osli nesli otepi*** / ***osly nesli otepi*** sena. Děti se ***těšily*** / ***těšili*** na cirkusové představení se ***šimpanzy*** / ***šimpanzi***. Na nebi ***svítily*** / ***svítily*** měsíc s hvězdami. Pod rozkvetlou jabloní bylo slyšet ***včelý*** / ***včelí*** bzukot. ***Drzý*** / ***drzí*** člověk není nikdy ***vítaný*** / ***vítaný***. Většina ***malých*** / ***malých*** dětí nechce mluvit s ***cizími*** / ***cizími*** lidmi.

2) a) **Doplň tabulku.** (Alternativa ke cvičení 67/3)

	3. p. j. č.	1. p. mn. č.	7. p. mn. č.
vědec			
plaz			
zloba			
úkol			
funkce			
činitel			

b) **Tvary 6. pádu jednotného čísla použij ve větách.**

Řešení:

	3. p. j. č.	1. p. mn. č.	7. p. mn. č.
vědec	vědci	vědci	vědci
plaz	plazu / plazovi	plazi	plazy
zloba	zlobě	zloby	zlobami
úkol	úkolu	úkoly	úkoly
funkce	funkci	funkce	funkcemi
činitel	činiteli	činitelé	činiteli

3) Popiš dění na obrázcích několika větami v minulém čase.⁸³

a)

b)

c)

d)

⁸³ Obrázky převzaty z <http://office.microsoft.com>

4) Oprav chyby. (Alternativa ke cvičení 66/1)

Medvjedi

Medvědi vypadají dobrátsky ale přece jen jsou to šelmy. Lový menší zvířata, někdy se vypraví i na salaš a zadává ovce nebo krávi. Živí se také malými houbami a rádí loví riby. Zimu obyčejně přespávají a tráví z tuku. Mláďata jsou roztomilý a velmi hravá. Dost často přiviknou zajetí. Medvěd obvykle nechybý v cyrkuse. Vystupuje i jako jezdec na kole nebo motocyklu.

Řešení:

Medvědi

Medvědi vypadají dobrácky, ale přece jen jsou to šelmy. Loví menší zvířata, někdy se vypraví i na salaš a zadává ovce nebo krávy. Živí se také malými houbami a rádí loví ryby. Zimu obyčejně přespávají a tráví z tuku. Mláďata jsou roztomilá a velmi hravá. Dost často přiviknou zajetí. Medvěd obvykle nechybí v cirkuse. Vystupuje i jako jezdec na kole nebo motocyklu.

5) Převeď věty do množného čísla. (Alternativa ke cvičení 69/7 b)

Strom úprkem obaloval se listem, komár vesele hrál ve vzduchu, skřivánek vznášel se vysoko v povětří, dítě ho slyšelo, ale málokdy malého zpěváčka vidělo; také žežulku poslouchalo a křičelo na ni, aby vědělo, jak dlouho bude živo.

Chlapec učil Adélku otloukat vrbovou píšťalku, když jí pak píšťalka nechtěla pískat, dával vinu, že nedobře při otloukání říkala.

Řešení:

Stromy úprkem obalovaly se listy, komáři vesele hráli ve vzduchu, skřivánci vznášeli se vysoko v povětří, děti ho slyšely, ale málokdy malé zpěváčky viděly; také žežulky poslouchaly a křičely na ně, aby věděly, jak dlouho bude živý.

Chlapci učili Adélky/u otloukat vrbové píšťalky, když jim/jí pak píšťalky nechtěly pískat, dávali vinu, že nedobře při otloukání říkaly/a.

Příloha 12

Soubor cvičení ke kapitole Skloňování

Vyberte z možností správný tvar slova. (Alternativa ke cvičení 40/7)

1. Mnohým ... u nás byl přiznán charakter vědeckých pracovišť.
a) muzeúm   b) muzeím   c) muzeám
2. Květy ... jsou krásné.
a) orchideyí   b) orchideje   c) orchideye
3. O tomto ... bychom mohli hovořit ještě dlouho.
a) téma   b) tématech   c) tématu
4. Ve ... byla celá řada zajímavých zvířat.
a) viváriu   b) viváriumu   c) vivárium
5. Mnozí ... byli v soukromém životě zcela prostí lidé.
a) génius   b) géniusové   c) géniové
6. Po příjezdu k moři jsme se ocitli v úplně jiném ...
a) klima   b) klimatu   c) klimatě
7. Uskutečnění ušlechtilé ... vyžaduje mnohdy mnoho úsilí.
a) ideí   b) ideje   c) idee
8. Záhony na zahrádce jsme pokryli vrstvou ...
a) humusa   b) humusy   c) humusu
9. V každém roce vzpomínáme významných ...
a) jubilea   b) jubilejních   c) jubileí
10. Boj proti ... stál mnoho lidských životů.
a) fašismu   b) fašismusu   c) fašismusům

Řešení: 1b, 2b, 3c, 4a, 5c, 6b, 7b, 8c, 9c, 10a

Doplňte do vět slova ve správném tvaru. (Alternativa ke cvičení 40/6)

ragby, filé, želé, kupé, finále, bulý

1. K jídlu jsme měli několik kousků smaženého ... s bramborovým salátem.
2. Naše výprava obsadila několik ... .
3. Ve ... se utkala družstva Sparty a Slávie.
4. Chlapci si koupili sáček ovocného ... v čokoládě.
5. V ... se užívá vejčitý míč.
6. V hokeji jen zřídka padne branka přímo z ... .

Řešení: 1 – filé, 2 – kupé, 3 – finále, 4 – želé, 5 – ragby, 6 – bulý

V každém řádku je jedno slovo, které se svým skloňováním liší od ostatních. Najdeš ho?

- 1) exponát, humus, rasismus, génus
- 2) kultura, drama, farma, pauza
- 3) filé, historie, galerie, fotografie
- 4) téma, uniforma, klima, drama
- 5) vakuum, gymnázium, výzkum, studium

Řešení: 1 – génus, 2 - drama, 3 – filé (nesklonné, stř. rod), 4 – uniforma, 5 - výzkum

Přiřaď slova k jejich vzorům.⁸⁴

IDEA

GYMNÁZIUM

ALBUM

GALERIE

KULTURA

KAKTUS

MUZEUM

AKVÁRIUM

ANALÝZA

EXKURZE

TÉMA

KONTINENT

KLIMA

ODYSEA

PAUZA

EXPOZIE

MATERIÁL

Řešení:

HRAD – materiál, kaktus, kontinent; ŽENA – kultura, pauza, analýza;

ŽENA + RŮŽE – idea, odysea, orchidea; RŮŽE – expozice, exkurze, galerie;

MĚSTO – album, téma, klima; MĚSTO + MOŘE - muzeum, gymnázium, akvárium

⁸⁴ Obrázky převzaty z <http://office.microsoft.com>

Doplň chybějící tvary slov pro příslušné pády.

a) génius

pád	jednotné č.	množné č.
1.	génius	
2.	génia	
3.		géniům
4.	génia	génie
6.		
7.		génii

b) idea

pád	jednotné č.	množné č.
1.	idea	ideje / idey
2.	ideje / idey	
3.	ideji	
4.		
6.		idejích / ideách
7.	idejí / ideou	

c) téma

pád	jednotné č.	množné č.
1.	téma	témata
2.		témat
3.	tématu	
4.		témata
6.		
7.	tématem	tématy

d) muzeum

pád	jednotné č.	množné č.
1.	muzeum	
2.	muzea	muzeí
3.		
4.	muzeum	
6.		muzeích
7.	muzeem	muzei

e) centrum

pád	jednotné č.	množné č.
1.	centrum	
2.	centra	center
3.		
4.	centrum	
6.		centrech
7.		centry

Řešení:

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	génius	géniové
2.	génia	géniů
3.	géniovi	géniům
4.	génia	génie
6.	géniovi	géniích
7.	géniem	génii

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	idea	ideje / idey
2.	ideje / idey	idejí
3.	ideji	idejím / ideám
4.	ideu	ideje / idey
6.	ideji	idejích / ideách
7.	idejí / ideou	idejemi / ideami

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	téma	témata
2.	tématu	témat
3.	tématu	tématům
4.	téma	témata
6.	tématu	tématech
7.	tématem	tématy

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	muzeum	muzea
2.	muzea	muzeí
3.	muzeu	muzeím
4.	muzeum	muzea
6.	muzeu	muzeích
7.	muzeem	muzei

pád	jednotné číslo	množné číslo
1.	centrum	centra
2.	centra	center
3.	centru	centrům
4.	centrum	centra
6.	centru	centrech
7.	centrem	centry